

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Педагогічний факультет

Кафедра початкової освіти та освітніх інновацій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ**

УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ»

Виконала: здобувачка вищої освіти,
освітньо-професійної програми «Початкова
освіта», групи ПОзм-21
спеціальності 013 Початкова освіта,
Йосипів Юлія Богданівна

Науковий керівник Цюняк О.П., доктор
педагогічних наук, професор, професор
кафедри початкової освіти та освітніх
інновацій

Рецензент Стинська В.В., доктор
педагогічних наук, професор, професор
кафедри педагогіки та освітнього
менеджменту імені Богдана Ступарика

АНОТАЦІЯ. Йосипів Юлія Богданівна. Формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Рукопис. 2025.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності А3 Початкова освіта, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, 2025.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю формування інформаційної культури учнів початкових класів у сучасних умовах цифровізації суспільства. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі є важливим чинником розвитку в учнів умінь орієнтуватися в інформаційному середовищі, критично оцінювати отримані дані, безпечно й відповідально користуватися цифровими ресурсами.

У першому розділі кваліфікаційної роботи проаналізовано теоретичні засади формування інформаційної культури учнів початкових класів та уточнено сутність ключових понять дослідження; обґрунтовано психолого-педагогічні особливості формування інформаційної культури учнів початкових класів; систематизовано інформаційно-комунікаційні технології та виявлено їхній вплив на освітній процес; визначено педагогічні умови формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

У другому розділі представлено методичні засади формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ; проведено експериментальне дослідження щодо визначення рівнів сформованості інформаційної культури здобувачів початкової освіти; розроблено методику формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Ключові слова: культура, інформаційна культура, учні початкових класів, інформаційно-комунікаційні технології.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	11
1.1. Сутність і структура поняття «інформаційна культура» у сучасній педагогічній науці	11
1.2. Психолого-педагогічні особливості формування інформаційної культури учнів початкових класів... ..	24
1.3. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти.....	29
1.4. Педагогічні умови формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ.....	40
Висновки до розділу 1.....	48
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	50
2.1. Інформаційна культура учнів початкових класів: аналіз сучасного стану	50
2.2. Діагностика рівнів сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ.....	57
2.3. Методика формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ	65
2.4. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	72
Висновки до розділу 2.....	75
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується стрімким зростанням обсягів інформації та швидкими темпами розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, які суттєво впливають на всі сфери життя, зокрема й на освіту. Як показує досвід, освіта поступово трансформується з традиційно знаннєвої у компетентнісно орієнтовану, де одним із ключових завдань є формування у здобувачів освіти здатності ефективно працювати з інформацією: шукати, аналізувати, критично оцінювати, систематизувати та застосовувати її для вирішення навчальних і життєвих завдань.

В умовах воєнної агресії росії проти України важливою є проблема *формування інформаційної культури*, оскільки війна супроводжується потужним інформаційно-психологічним впливом, поширенням великої кількості дезінформації, маніпуляцій та фейкових повідомлень, що потребує від громадян, у тому числі й здобувачів освіти, високого рівня критичного мислення та здатності безпечно орієнтуватися у цифровому середовищі. Варто зазначити, що перехід значної частини освітнього процесу у дистанційний та змішаний формати, використання електронних ресурсів і онлайн-платформ ускладнюють завдання педагогів, водночас відкриваючи нові можливості для формування у здобувачів початкової освіти ключових елементів *інформаційної культури*.

Загальновідомо, що *інформаційна культура* є інтегральною характеристикою особистості, що охоплює систему знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтацій, необхідних для свідомого, безпечного та результативного використання інформаційних ресурсів і технологій. Як показує практика, формування цієї культури повинно розпочинатися з початкової школи, адже саме у молодшому шкільному віці закладаються основи навчальної діяльності, розвиваються пізнавальні інтереси, формується ставлення до використання інформаційних джерел. У зазначений період діти активно опановують навички читання, письма, усного й письмового

мовлення, вчать працювати з різними видами інформації, що створює сприятливі умови для розвитку в них основ інформаційної грамотності.

Відповідно до Концепції «Нова українська школа» [31] та Державного стандарту початкової освіти [16], *цифрова компетентність* є однією з ключових, а *формування інформаційної культури* розглядається як складова загальної культури особистості. Це передбачає, що учні повинні не лише вміти користуватися технічними засобами й інформаційно-комунікаційними технологіями, а й усвідомлювати етичні та правові норми інформаційної діяльності, дотримуватися правил інформаційної безпеки, а також розвивати здатність до критичного мислення.

Беззаперечно, що використання сучасних ІКТ у освітньому процесі дає змогу не лише урізноманітнити форми та методи подання навчального матеріалу, а й сформувати у здобувачів освіти уміння шукати, відбирати, аналізувати та критично оцінювати інформацію з різних наукових джерел. Саме у молодшому шкільному віці учні набувають перших навичок безпечної роботи в цифровому середовищі, вчать дотримуватися етичних норм спілкування в інтернеті, відповідально ставитися до власної інформаційної діяльності. Системне впровадження ІКТ у початковій школі стає важливим чинником підготовки дітей до життя та навчання в умовах інформаційного суспільства, сприяючи формуванню в них базових цифрових компетентностей, що у подальшому стануть основою для успішної самореалізації в різних сферах діяльності.

Використання ІКТ у освітньому процесі початкової школи відкриває нові можливості для індивідуалізації та диференціації навчання, підвищення мотивації учнів, створення умов для активної взаємодії та співпраці. Проте, ефективність впровадження ІКТ значною мірою залежить від педагогічної доцільності їх застосування, методичного забезпечення та рівня готовності як учнів, так і вчителів до роботи в інформаційному середовищі.

Актуальність проблеми знайшла відображення у низці нормативно-правових документів, таких як: Закони України «Про освіту» [20], «Про повну

загальну середню освіту» [19], Концепції «Нова українська школа» [31], Державному стандарті початкової освіти тощо [16].

Аналіз нормативно-правової бази і наукової літератури дозволив сформулювати суперечності між:

- зростаючими вимогами українського суспільства та держави до формування у здобувачів початкової освіти ключових компетентностей, зокрема інформаційно-комунікаційної, та недостатнім рівнем сформованості у них інформаційної культури;
- необхідністю широкого впровадження ІКТ у навчально-виховний процес початкової школи відповідно до Державного стандарту початкової освіти та Концепції «Нова українська школа» і недостатньою методичною підготовкою вчителів до організації системної роботи з формування інформаційної культури здобувачів освіти;
- необхідністю забезпечення інформаційної безпеки та формування критичного ставлення до інформаційних ресурсів у здобувачів початкової освіти та недостатньою увагою до цих аспектів у навчальних програмах і підручниках.

Дослідженням проблем інформаційної культури займалися такі науковці, як: М.Антоненко, В.Білоус, Л.Буравкова, Ю.Горбань, Н.Грабар, С.Грипич, В.Дубініна, М.Жалдак, І.Лапшина, О.Коваленко, А.Коломієць, І.Кривешко, Л.Макаренко, Н.Морзе, Н.Новицька, А.Новицький, О.Палеха, Ю.Палеха, Л.Петухова, Д.Приймаченко, О.Пруднікова, Ю.Рамський, С.Семеріков, Я.Хіміч, Л.Чередник, В.Цимбалюк, М.Шехавцов та інші.

Проблема формування інформаційної культури учнів початкових класів знаходить відображення у працях вітчизняних і зарубіжних учених (В.Биков, М.Жалдак, Н.Морзе, О.Спірін, Т.Вороніна та ін.), котрі акцентують увагу на важливості формування інформаційно-комунікаційних компетентностей як ключових у структурі освіти ХХІ століття.

Проблема виявлення психолого-педагогічних механізмів регуляції поведінки дитини у середовищі, що формується під впливом застосування

комп'ютерних технологій, ґрунтовно розроблялася у працях А.М.Вербенець, Г.Ю.Ксензової, Л.В.Підлипної, К.О.Островської та інших дослідників. У наукових працях увага зосереджена на визначенні особливостей взаємодії молодших школярів із цифровими засобами, вивченні специфіки їхнього інформаційного сприйняття, аналізі впливу цифрового середовища на розвиток когнітивних і соціальних навичок. Окремий науковий напрям становлять дослідження умов ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі початкової школи, а також аналіз можливих ризиків, пов'язаних із їхнім впливом на емоційно-вольову, моральну та комунікативну сфери дитини. Ці питання розкриті у працях В.Ковалько, Т.Комарової та інших науковців.

Вагомий внесок у дослідження доцільності та педагогічної ефективності застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні молодших школярів здійснили Л.Босова, В.Варченко, Р.Віл'ямс, А.Вітухновська, Ю.Горвіц, З.Зарецька, Б.Хантер та інші дослідники. Наукові праці учених спрямовані на визначення ролі ІКТ у формуванні пізнавальної активності, розвитку мотивації до навчання, оптимізації освітнього процесу та забезпечення індивідуалізації навчальної діяльності учнів початкових класів. Водночас, попри значну кількість досліджень, питання формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичної апробації.

Недостатня представленість означеної проблеми у теорії і практиці нової української школи зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи **«Формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно- комунікаційних технологій».**

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності методики формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Відповідно до мети визначено такі *завдання дослідження*:

1. Проаналізувати теоретичні засади формування інформаційної культури учнів початкових класів та уточнити сутність ключових понять дослідження.
2. Обґрунтувати психолого-педагогічні особливості формування інформаційної культури учнів початкових класів.
3. Визначити педагогічні умови формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.
4. Виокремити структурні компоненти, критерії, показники, рівні сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.
5. Розробити й експериментально перевірити ефективність методики формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Об'єкт дослідження – процес формування інформаційної культури учнів початкових класів.

Предмет дослідження – методика формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Для реалізації визначених завдань використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та систематизація наукових джерел, нормативно-правових документів та передового педагогічного досвіду з метою уточнення сутності понять «культура», «інформаційна культура», «інформаційно-комунікаційні технології», виявлення особливостей їх формування в учнів початкових класів; моделювання для розроблення методики формування інформаційної культури учнів початкових класів;

емпіричні: педагогічне спостереження, анкетування, бесіди, інтерв'ювання, тестування для вивчення стану сформованості інформаційної культури учнів початкових класів; аналіз навчальної діяльності здобувачів початкової освіти; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) з метою перевірки ефективності

запропонованої методики; методи математичної статистики: кількісний та якісний аналіз отриманих результатів, їх статистична обробка та інтерпретація для виявлення динаміки та підтвердження достовірності експериментальних даних.

Теоретичне значення та наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні та конкретизації змісту понять «інформаційна культура учнів початкових класів», «інформаційно-комунікаційні технології», «формування інформаційної культури учнів засобами ІКТ»; розробленні методики формування інформаційної культури учнів початкових класів у контексті впровадження Концепції «Нова українська школа»; уточнено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості інформаційної культури учнів початкових класів.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що: розроблено та апробовано методику формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій; створено дидактичні матеріали, завдання та вправи з використанням цифрових ресурсів, які сприяють розвитку навичок пошуку, відбору, аналізу, критичної оцінки та безпечного використання інформації. Результати дослідження можуть бути використані для розроблення навчально-методичних посібників та інтерактивних освітніх ресурсів. Запропонована методика може бути адаптована для роботи з учнями з особливими освітніми потребами та використана в умовах змішаного і дистанційного навчання.

База дослідження:

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження доповідались на звітній науковій конференції студентів (2025 р.) та обговорювалися на засіданні кафедри початкової освіти та освітніх інновацій Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Публікації. Основний зміст дослідження відображено в 1 одноосібній публікації авторки.

Йосипів Ю.Б. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти. *Збірник науково- методичних робіт студентів спеціальності АЗ Початкова освіта. Секція природничо-математичних та мистецько-технологічних дисциплін. Івано- Франківськ. 2025. с.66–71.*

Участь у конференції.

Йосипів Ю. Б. Дистанційне та змішане навчання в початковій школі: виклики та можливості. Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Актуальні проблеми дошкільної, початкової та спеціальної освіти в умовах кризових викликів суспільства». Херсонський державний університет.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 98 сторінок, з них 82 сторінки основного тексту. У кваліфікаційній роботі використано 64 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Сутність і структура поняття «інформаційна культура» у педагогічній науці.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активним упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, що істотно впливають на зміст, форми та методи навчання. Цей процес особливо прискорився в умовах пандемії COVID-19, коли дистанційні та змішані формати навчання стали необхідністю, а цифрові інструменти – основним засобом забезпечення безперервності освітнього процесу. Подальшого розвитку цифровізація освіти набула в умовах повномасштабної війни в Україні, коли виникла потреба організовувати навчання в умовах небезпеки, евакуації та тимчасового переміщення здобувачів освіти і педагогів. У цих надзвичайних обставинах ІКТ стали не лише засобом навчання, а й важливим інструментом підтримки психологічної стійкості, комунікації та збереження освітнього простору країни.

Нами з'ясовано, що зазначений процес не лише відкриває нові можливості для організації інноваційного освітнього середовища у закладах загальної середньої освіти, але й вимагає від учасників освітнього процесу, зокрема, від здобувачів початкової освіти, нових умінь і навичок, пов'язаних з опрацюванням інформації, її критичним аналізом та етичною інтерпретацією. В умовах повномасштабної війни в Україні ці вимоги набувають особливої актуальності, адже учні стикаються з великим обсягом суперечливої та емоційно навантаженої інформації, що потребує вміння розпізнавати дезінформацію, перевіряти джерела та зберігати психологічну стійкість у цифровому середовищі.

Дослідження проблеми формування інформаційної культури учнів початкових класів в освітньому середовищі Нової української школи зумовлює необхідність чіткого визначення та інтерпретації таких понять як *«культура»*, *«інформаційна культура»*, *«інформаційно-комунікаційні технології»*, *«формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій»*.

Однією з характерних ознак сучасного етапу розвитку суспільства є широке вживання поняття *«культура»*. Без перебільшення можна стверджувати, що цей термін став поширеним у всіх формах та на всіх рівнях індивідуальної і суспільної свідомості. Поняття *«культура»* охоплює як загальну відмінність людської життєдіяльності від біологічних форм життя, так і якісну своєрідність конкретно-історичних форм цієї діяльності на різних етапах суспільного розвитку, а також дозволяє осмислити відмінності між епохами, суспільно-політичними формаціями, етнокультурними та національними особливостями певного народу.

У науковій культурології сформувалося багато підходів до визначення сутності поняття *«культура»*, кожен із яких відображає певний аспект. Серед найпоширеніших визначень можна назвати ті, що трактують культуру як: сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством у процесі історичного розвитку; спосіб організації та регулювання життєдіяльності людей, заснований на вироблених нормативах, традиціях, знаннях і віруваннях; інтегральну характеристику особистості, що виявляється у рівні її морального, інтелектуального та естетичного розвитку [46, С.5].

Базовим у нашому дослідженні є поняття *«інформаційна культура»*, яке у педагогічній науці розглядається як багатовимірне явище, що поєднує знання, уміння, навички та ціннісні орієнтації, пов'язані з інформаційною діяльністю.

Інформаційна культура має багатовікову історію розвитку, що охоплює кілька етапів. Її витоки логічно пов'язувати з моментом, коли людство перейшло від примітивного, інстинктивного реагування на сигнали

зовнішнього середовища, характерного для тваринного світу, до усвідомленої здатності сприймати, інтерпретувати та передавати значущі інформаційні одиниці. Ключовим чинником цього переходу стало формування мови як універсального інструмента комунікації, що забезпечив не лише обмін життєво необхідними повідомленнями, а й накопичення та збереження соціально значущого досвіду. До появи писемності розвиток мови зумовив виникнення різноманітних вербальних стратегій спілкування, які сприяли формуванню особливого типу культури – усної інформаційної культури, що базувалася на живому слові, пам'яті, переказах і міфотворчості, що забезпечувало передачу знань та традицій від покоління до покоління. Перехід до етапу писемної інформаційної культури став революційним кроком у розвитку людства. Писемність не лише розширила можливості збереження та відтворення інформації, а й змінила сам характер комунікації: від переважно емоційно-усної взаємодії до структурованої, документованої та довготривалої форми передавання знань. Текст став основною формою фіксації та поширення змісту, відображаючи багатство й розмаїття попередньої усної традиції та створюючи підґрунтя для подальшого розвитку інформаційної культури.

Уперше термін *«інформаційна культура»* з'явився в американському науково-педагогічному дискурсі наприкінці 1970-х років і був уведений до формулювань національної програми вищої освіти у 1977 році. Це поняття виникло як відповідь на роль інформації в освітньому та суспільному житті й покликане окреслити новий тип компетентної особистості, здатної адекватно діяти в інформаційному середовищі. Так, Асоціація американських бібліотек у визначенні інформаційно грамотної особистості підкреслила здатність індивіда розвивати, аналізувати, оцінювати та ефективно використовувати інформацію [46, С.24]. Це визначення фокусує увагу на активній, продуктивній взаємодії з інформацією: не лише на її пошуку, але й на критичній її обробці та цілеспрямованому застосуванні у навчальній, професійній та життєвій практиці. Обґрунтування значущості такого підходу ґрунтується на кількох положеннях. По-перше, інформаційна культура

розглядається як інтегративна якість особистості, що поєднує знання, практичні навички, мисленнєві операції та ціннісні орієнтації щодо інформації. По-друге, у світі надлишку даних критерієм успішної діяльності стає не кількість зібраної інформації, а вміння відрізнити достовірне від недостовірного, систематизувати дані та робити обґрунтовані висновки. По-третє, формування інформаційної культури сприяє розвитку самостійності у навчанні, інформаційно-дослідницької компетентності й громадянської відповідальності (етика використання інформації, повага до авторського права) [46, С.24].

Наукові розвідки дозволяють стверджувати, що *інформаційну культуру* доцільно розглядати як систему матеріальних і духовних способів забезпечення гармонійної взаємодії людини, суспільства та інформаційного середовища. Вона включає як технічні та організаційні засоби роботи з інформацією, так і ціннісно- нормативні орієнтири, що регулюють інформаційну поведінку і не обмежується лише технічною грамотністю, а охоплює також етичний, соціальний і світоглядний виміри.

В Україні проблема формування інформаційної культури на науковому рівні була вперше порушена академіком Української академії інформатики, професором Є.П.Семенюком та доцентом Харківської державної академії культури ЄС.Медведєвою. Є.Семенюк визначає *інформаційну культуру* як ступінь удосконалення особистості, суспільства чи окремої соціальної групи у всіх можливих видах роботи з інформацією: від її отримання, накопичення, кодування та переробки до створення на цій основі якісно нових інформаційних продуктів, їх передачі та практичного використання. Інформаційна культура постає комплексним явищем, що охоплює як технічні, так і когнітивно-творчі процеси, спрямовані на ефективне управління інформаційними ресурсами [36, С.128–141].

Є.Медведєва розглядає *інформаційну культуру* переважно з позицій інформаційної компетентності особистості. На її думку, це рівень знань та умінь, що забезпечує людині здатність вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, активно брати участь у його формуванні та

сприяти ефективній інформаційній взаємодії. Така інтерпретація визначає не лише споживчий, а й продуктивний аспект інформаційної діяльності, орієнтуючи особистість на активну позицію в інформаційному суспільстві [36, С.128–141].

В.Цимбалюк, досліджуючи зміст, природу, функції та структуру інформаційної культури, а також її значення у формуванні особистості, визначає поняття «*інформаційна культура*» як сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують пошук, відбір і аналіз інформації, тобто всі види діяльності, пов'язані з інформаційною діяльністю, спрямованою на задоволення інформаційних потреб [64, С.145–149]. Автор розглядає інформаційну культуру як комплекс компетентностей, необхідних для ефективного виконання інформаційної діяльності, що передбачає володіння системою знань, умінь і навичок, пов'язаних із пошуком, обробкою, аналізом та практичним використанням інформації.

У науковому дискурсі *інформаційну культуру* все частіше трактують як феномен інформаційного суспільства, що формується в умовах глобальної цифрової трансформації. Залежно від об'єкта аналізу її розглядають у кількох аспектах:

інформаційна культура суспільства, що відображає рівень розвитку національних і світових інформаційних ресурсів, інфраструктури, комунікаційних технологій і норм інформаційної взаємодії;

інформаційна культура особистості, що характеризує індивідуальні знання, уміння, навички та ціннісні установки, необхідні для ефективної, безпечної й етичної роботи з інформацією;

інформаційна культура соціальної групи (організації, професійної спільноти), яка визначає специфіку інформаційної взаємодії в межах певного колективу або сфери діяльності, а також рівень компетентності учасників цієї взаємодії [46, С.7].

На думку Н. Пушкарьової, *інформаційна культура* є багатокomпонентним утворенням, у структурі якого можна виокремити низку

ключових складових, що відображають різні аспекти інформаційної діяльності особистості, а саме:

комунікативна культура, що передбачає здатність правильно та доречно використовувати мовні засоби у процесі міжособистісного спілкування, адаптуючи їх до конкретної ситуації, соціального контексту та аудиторії. Вона охоплює вміння вести діалог, аргументовано висловлювати думки, слухати співрозмовника та коректно реагувати на інформаційні подразники. Розвинена комунікативна культура забезпечує ефективний обмін інформацією і сприяє уникненню комунікативних бар'єрів;

культура мови, що характеризує рівень володіння рідною та (за потреби) іноземними мовами, уміння використовувати їхні лексичні, граматичні та стилістичні ресурси у різних формах інформаційної взаємодії – як усній, так і письмовій. Цей компонент включає знання мовних норм, стилістичну грамотність, уміння добирати мовні засоби відповідно до комунікативної мети та специфіки інформаційного каналу;

читацька культура розглядається як активний творчий процес взаємодії з текстом, у якому читач не лише сприймає інформацію, але й аналізує її, формує власне судження, критично оцінює зміст і художню форму. Високий рівень читацької культури передбачає здатність розпізнавати авторський стиль за окремими фрагментами, орієнтуватися у сучасному літературному процесі, виявляти зв'язки та інтерпретувати зміст у ширшому культурному контексті;

інтелектуальна культура відображає загальний рівень розвитку особистості, що включає освіченість, незалежність мислення, розуміння та прийняття загальнолюдських цінностей, здатність бачити й аналізувати суперечності у явищах та подіях, а також робити обґрунтовані висновки. Вона тісно пов'язана з умінням критично мислити, постійно оновлювати власні знання, виявляти творчу ініціативу та знаходити нестандартні рішення у різних сферах діяльності [48, С.10].

Отже, структура інформаційної культури у трактуванні Н.Пушкарьової виходить за межі суто технічних навичок роботи з інформаційними

ресурсами і охоплює комунікативні, мовні, читацькі та інтелектуальні компетентності, що у своїй сукупності формують здатність особистості ефективно взаємодіяти з інформаційним середовищем, бути його активним творцем і свідомим споживачем.

Є.Сидоркін стверджує, що до складових інформаційної культури варто також віднести інформаційно-технологічну культуру (уміння ефективно застосовувати сучасні апаратні та програмні засоби для отримання, обробки, зберігання та поширення інформації), інформаційно-правову культуру (знання та дотримання законодавчих і етичних норм у сфері інформаційної діяльності, зокрема авторського права, захисту персональних даних, правил цитування та використання інформаційних ресурсів), знання законів розповсюдження інформації (розуміння механізмів і каналів її передачі, швидкості та масштабів поширення), усвідомленість власних інформаційних потреб та методи їх задоволення (здатність визначати, яка інформація необхідна для вирішення певного завдання, і знаходити оптимальні шляхи її отримання). Важливим елементом також є врахування психофізіологічних особливостей сприйняття та розуміння інформації, що впливає на вибір способів її подання, структурування та інтерпретації. До цього комплексу належить і усвідомлення ролі інформації в суспільстві – від розуміння її як ресурсу соціального розвитку до критичного осмислення її впливу на громадську думку, культурні процеси та формування цінностей. Не менш значущими є моральна культура (етичне використання інформації, недопущення її викривлення, повага до інтелектуальної власності) та бібліографічна культура (знання принципів пошуку, систематизації та опису джерел, уміння працювати з бібліотечно-інформаційними каталогами та базами даних) [53, С.53–56].

Л.Ковальчук та Т.Міхайліна у своїх наукових дослідженнях виокремлюють ключові структурні складові інформаційної культури, які відображають її багатовимірний характер та інтеграцію когнітивних, комунікативних і ціннісно-етичних компонентів. До таких складових

відносять:

- культуру пошуку інформації, що передбачає вміння ефективно знаходити необхідні ідеї та відомості в різноманітних джерелах;
- переробку інформації, яка включає створення нових баз даних, трансформацію та адаптацію наявних відомостей відповідно до поставлених завдань;
- культуру ділового спілкування, що забезпечує результативну взаємодію в процесі обміну інформацією;
- здатність до самооцінки власної поведінки та дій, пов'язаних із інформаційною діяльністю;
- знання етичних норм використання інформації та вміння їх застосовувати у навчальній, професійній та повсякденній практиці [27, С. 38–41].

Таке розуміння структури інформаційної культури підкреслює її комплексність і важливість формування не лише технічних умінь роботи з інформацією, а й розвиток критичного мислення, комунікативної компетентності та інформаційної етики.

Із вище зазначеного, можемо зробити висновок, що українські дослідники, аналізуючи поняття «інформаційна культура», акцентують увагу як на технологічному аспекті роботи з інформацією, так і на особистісно-ціннісному вимірі, що визначає готовність особистості до свідомої та відповідальної участі в інформаційних процесах.

В умовах цифрової трансформації освіти особливого значення набуває формування в учнів початкових класів *інформаційної культури* як інтегрованої якості особистості, що забезпечує вміння ефективно працювати з інформацією, критично її оцінювати та використовувати в навчальній і повсякденній діяльності. З огляду на специфіку початкової школи, формування інформаційної культури учнів молодшого шкільного віку має відбуватися у тісному взаємозв'язку з розвитком пізнавальних інтересів, формуванням елементарних дослідницьких умінь і вихованням відповідальності за власну інформаційну поведінку.

В.Биков розглядає інформаційну культуру через призму психолого-

педагогічних умов, акцентуючи увагу на вікових особливостях учнів початкової школи. На думку ученого, успішність формування інформаційної культури значною мірою залежить від дидактичних прийомів, що враховують психологічний розвиток дитини [6, С.27–36].

О.Спірін визначає інформаційну культуру як сукупність системних знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективну роботу з інформацією в різних сферах діяльності. Він наголошує на необхідності системного підходу у формуванні інформаційної компетентності учнів, що передбачає поетапне засвоєння теоретичних знань і розвиток практичних умінь [57, С. 29–58].

В.Імбер визначає поняття *«інформаційна культура молодшого школяра»* як систему знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення пошуку необхідної інформації в різноманітних інформаційних ресурсах, її опрацювання, оцінювання, збереження та критичного осмислення на основі моральних і культурних цінностей [22, С.17–21]. На думку дослідниці, формування інформаційної культури молодших школярів передбачає озброєння їх сучасними технологіями роботи з інформацією, розвиток умінь знаходити, аналізувати та критично оцінювати інформацію, а також використовувати результати інформаційної діяльності у власному навчальному та життєвому досвіді.

Цінним для нашого дослідження є науковий підхід С.Салогуб, яка розглядає *інформаційну культуру молодшого школяра* в контексті формування загальної інформаційної культури особистості. Науковиця визначає її як складову загальної культури учня, інтегровану якісну характеристику, що охоплює систему уявлень про інформаційну картину світу, знання та практичні вміння щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій, сформовану потребу в їх застосуванні, а також здатність до самостійності й творчого підходу в інформаційній діяльності [52, С.36].

Детально проаналізуємо **компоненти інформаційної культури учнів початкових класів**: когнітивний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісний.

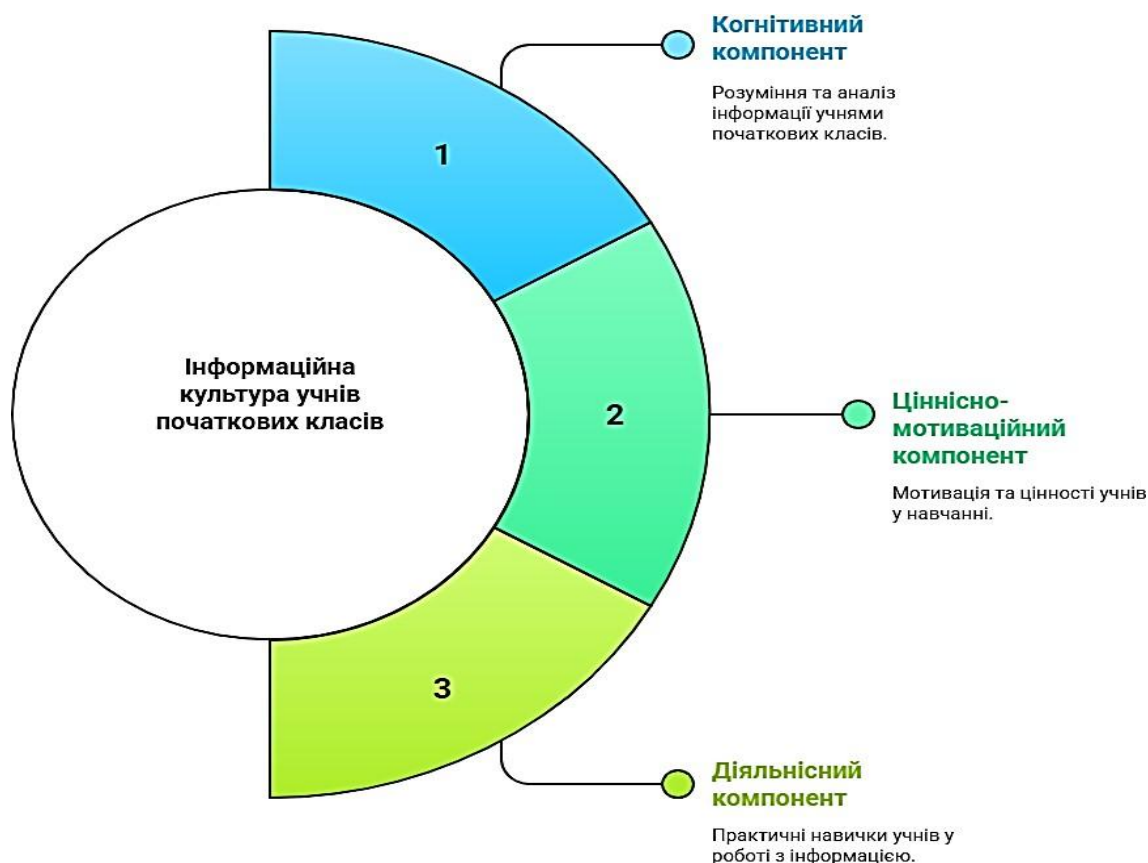

Рис.1.1. Компоненти інформаційної культури учнів початкових класів

Когнітивний компонент інформаційної культури учнів початкових класів розглядаємо як інтегровану систему знань, уявлень і понять, що забезпечують здатність особистості здійснювати цілеспрямовану, усвідомлену та результативну діяльність з інформацією в умовах сучасного освітнього середовища. До змістового наповнення зазначеного компонента належать: знання про сутність та основні характеристики інформації, її види, форми, носії та способи подання; уявлення про інформаційні процеси (пошук, збирання, опрацювання, зберігання, передавання, використання) та закономірності їх перебігу; початкові знання про інформаційно-комунікаційні технології та їх функціональні можливості у навчальній і позанавчальній діяльності; інформаційно-правова та етична обізнаність, що передбачає знання основ авторського права, норм безпечної роботи в цифровому середовищі, правил комунікативної взаємодії в мережі; розуміння соціальної значущості інформації як ресурсу розвитку особистості, суспільства та культури загалом.

Критеріями сформованості когнітивного компонента інформаційної культури є усвідомлення учнями природи інформації, її видів, джерел та форм представлення; володіння навичками пошуку інформації з різних джерел, зокрема із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій; здатність здійснювати критичний аналіз та оцінку достовірності й релевантності інформаційних даних; уміння систематизувати та класифікувати інформацію для ефективного її використання; здатність до цілеспрямованого використання інформації для розв'язання навчальних і практичних завдань.

Ціннісно-мотиваційний компонент інформаційної культури учнів початкових класів відображає систему ціннісних орієнтацій, мотивів і потреб учнів у сфері роботи з інформацією, а також їхню усвідомлену внутрішню готовність і позитивне ставлення до здобуття, опрацювання та застосування інформації з метою навчання, пізнання і розвитку. Цей компонент забезпечує формування у здобувачів початкової освіти ціннісного ставлення до інформації як важливого ресурсу сучасного життя, відповідальної інформаційної поведінки, усвідомлення етичних норм і правил інформаційної взаємодії. Він також включає внутрішню мотивацію до активного й цілеспрямованого здобуття знань, розвитку інформаційних компетентностей, творчого підходу до використання інформаційних технологій у навчальному процесі.

Критерії сформованості ціннісно-мотиваційного компонента інформаційної культури учнів початкових класів характеризуються рівнем розвитку внутрішньої мотивації, усвідомлених ціннісних орієнтацій та позитивного ставлення до інформаційної діяльності. Сюди належать: усвідомлення значущості інформації як цінного ресурсу для навчання та розвитку; формування відповідального та етичного ставлення до отримання, обробки і використання інформації; активна мотивація до здобуття, аналізу та застосування інформації у навчальній діяльності; наявність потреби у самостійній інформаційній діяльності, творчому підході до роботи з інформаційними ресурсами; здатність до дотримання норм інформаційної культури, включаючи правила безпеки та етики в інформаційному середовищі.

Діяльнісний компонент інформаційної культури учнів початкових класів – це сукупність практичних умінь і навичок, які забезпечують цілеспрямовану, свідому та ефективну діяльність з пошуку, опрацювання, збереження, організації та використання інформації в навчальному процесі. Цей компонент включає здатність застосовувати різноманітні інформаційно-комунікаційні технології для отримання необхідних даних, уміння критично оцінювати інформаційні ресурси, систематизувати та структурувати інформацію, а також виконувати інформаційну діяльність відповідно до етичних і безпекових норм. Формування діяльнісного компонента сприяє розвитку інформаційної компетентності учнів, що є основою їхньої успішної адаптації і функціонування в інформаційному суспільстві та подальшій освітній діяльності.

Критерій сформованості діяльнісного компонента інформаційної культури учнів початкових класів визначається рівнем сформованості практичних умінь і навичок здобувачів освіти щодо цілеспрямованого пошуку, опрацювання, організації, збереження та ефективного застосування інформації в навчальній діяльності. Основними критеріями є: здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології для пошуку та збору необхідної інформації; уміння організовувати інформацію шляхом класифікації, систематизації та збереження у різних форматах; навички застосування інформації для розв’язання конкретних навчальних завдань та проблемних ситуацій; володіння методами безпечної та етичної роботи з інформаційними ресурсами; здатність до самостійної та групової діяльності з інформацією з використанням сучасних технологічних засобів.

Узагальнюючи погляди провідних науковців, можна зробити висновок, що **інформаційна культура учнів початкових класів** – це інтегрована особистісна характеристика, що виявляється у здатності цілеспрямовано, критично та творчо здійснювати діяльність з пошуку, відбору, аналізу, зберігання та передавання інформації в різних формах і видах із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з дотриманням етичних та правових норм.

Формування інформаційної культури у здобувачів початкової освіти охоплює цілісну систему **педагогічних умов**, спрямованих на розвиток у них комплексу знань, умінь і навичок роботи з інформацією, формування позитивної мотивації до пізнавальної діяльності в інформаційному середовищі, розвиток комунікативних, інтелектуальних та емоційно-вольових якостей, необхідних для ефективної інформаційної взаємодії. *Педагогічні умови детально розглянемо у параграфі 1.4.*

Отже, із вище зазначеного можна зробити висновок, що у початковій школі важливим є формування у здобувачів освіти навичок раціонального опрацювання інформаційних даних і відомостей, які складають основу їхньої інформаційної культури. Окрім того, формування інформаційної культури учнів початкових класів є багатокомпонентним процесом, що включає когнітивний, ціннісно-мотиваційний та діяльнісний компоненти, кожен із яких має свої специфічні критерії та функції, взаємодія яких забезпечує ефективне оволодіння інформаційною компетентністю і успішну адаптацію до умов інформаційного суспільства.

У контексті реалізації вимог Концепції «Нова українська школа» перед учителями початкових класів постає важливе та водночас складне завдання – сформувати в учнів уміння ефективно діяти в сучасному інформаційно-освітньому середовищі. Інформаційна культура виступає невід’ємною складовою загальної культури особистості, адже охоплює не лише володіння цифровими навичками, а й уміння безпечно, етично та відповідально користуватися інформаційними ресурсами. Вона формує підґрунтя для розвитку медіаграмотності, цифрової компетентності, критичного мислення та комунікативних умінь, що є ключовими для життя в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Таким чином, інформаційна культура стає необхідною передумовою успішної самореалізації здобувачів освіти в освітньому процесі й подальшій професійній діяльності, а також важливим чинником інтеграції української школи у глобальний цифровий освітній простір.

1.2. Психолого-педагогічні особливості формування інформаційної культури учнів початкових класів.

Одним із пріоритетних і важливих завдань Нової української школи є комплексна підготовка здобувачів початкової освіти до активного життя в умовах сучасного інформаційного суспільства, що передбачає формування у них високого рівня *інформаційної культури*, що включає не лише засвоєння базових знань і навичок роботи з інформаційними ресурсами, а й розвиток умінь критично аналізувати, систематизувати та ефективно використовувати різноманітні продукти цифрової діяльності.

У наукових дослідженнях, присвячених проблемі формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти, значний внесок зробили Т.Вепрів, О.Кивлюк, А.Коломієць, Г.Лаврентьєва, І.Онищенко, О.Онопченко, Л.Петухова, А.Салогуб, Л.Силюга, О.Співаковський, О.Суховірський та інші науковці. У своїх працях дослідники акцентують увагу на тому, що в умовах реалізації ідей Концепції Нової української школи процес формування інформаційної культури набуває особливої актуальності, яка зумовлена тим, що сучасне інформаційне суспільство вимагає від особистості не лише здатності швидко знаходити, аналізувати та критично оцінювати інформацію, а й уміння творчо її використовувати для розв'язання навчальних і життєвих завдань. Дослідники зазначають, що недостатній рівень сформованості інформаційної культури обмежує можливості здобувачів освіти в освітньому процесі, знижує ефективність комунікації, перешкоджає інтеграції у глобальний інформаційний простір та досягненню успіху в особистісній і професійній сферах.

Загальновідомо, що молодший шкільний вік є ключовим етапом становлення особистості, коли закладаються основи багатьох якостей і властивостей, що досягають свого розвитку у подальші вікові періоди. Це стосується й формування інформаційної культури, яка в умовах упровадження Концепції Нової української школи набуває особливого значення.

Як показує досвід, сучасні реалії вимагають від здобувачів початкової освіти не лише сформованих читацьких умінь, навичок письма та лічби, які

традиційно становили фундамент початкової освіти, а й розвинених компетентностей у сфері роботи з інформацією. Традиційна формула освітнього процесу «знання – уміння – навички» у нових соціокультурних умовах вже не забезпечує підготовку успішної, конкурентоспроможної та всебічно розвиненої особистості. Для ефективної самореалізації в інформаційному суспільстві здобувачі освіти повинні оволодіти вмінням критично мислити, знаходити, аналізувати та переробляти інформацію, об'єктивно її оцінювати, чітко й логічно висловлювати власні думки, а також конструктивно взаємодіяти з іншими.

Відомо, що у молодшому шкільному віці активно розвиваються пізнавальні процеси – увага, пам'ять, сприймання, уява та мислення, причому провідним залишається наочно-образний і поступово формується абстрактно-логічний тип мислення. Діти молодшого шкільного віку вирізняються високою пізнавальною активністю, відкритістю до нового досвіду, здатністю швидко засвоювати інформацію та водночас підвищеною емоційною чутливістю. Беззаперечно, що успішне формування інформаційної культури на цьому етапі можливе лише за умови врахування вікових інтересів, потреб у практичній діяльності, ігрових та комунікативних мотивів навчання.

Ю.Руденко слушно зауважує, що формування інформаційної культури особистості є тривалим і безперервним процесом, який охоплює весь період життя людини. При цьому він здебільшого має стихійний характер і значною мірою зумовлюється складністю та специфікою завдань, що постають перед особистістю на різних етапах її розвитку та діяльності. Науковиця стверджує, що для здобувачів початкової освіти цей процес потребує цілеспрямованої педагогічної організації, оскільки саме в молодшому шкільному віці закладаються основи інформаційної культури, які згодом удосконалюються та поглиблюються [49, С.9–11]. На думку ученої, у структурі формування інформаційної культури в здобувачів початкової освіти доцільно виокремити такі ключові аспекти: усвідомлення значущості інформації у сучасному суспільстві, розуміння її впливу на соціальні, економічні та культурні процеси, а також ролі інформаційної культури як чинника успішної життєдіяльності; знання

про інформаційні ресурси та готовність до сприйняття інформації, що включає ознайомлення з основними видами джерел (друкованими, аудіовізуальними, електронними, мережевими) та розвиток уміння орієнтуватися в інформаційному середовищі; сформованість навичок ефективного пошуку інформації, зокрема вміння визначати мету пошуку, добирати релевантні джерела, критично оцінювати їх достовірність і вибирати найцінніші відомості; здатність до аналітичної обробки та творчого використання інформації, що передбачає вміння узагальнювати, систематизувати, інтерпретувати отримані дані, інтегрувати їх у власний досвід і створювати нові інформаційні продукти (тексти, схеми, презентації, мультимедійні матеріали тощо) [49, С.9–11].

О.Онопченко, аналізуючи особливості формування інформаційної культури учнів початкових класів зазначає, що цей процес доцільно організовувати через створення спеціалізованого інформаційно-соціального середовища в мережі Інтернет, адаптованого до вікових особливостей молодших школярів. Науковиця вважає, що ключовими компонентами такого середовища повинні бути різноманітні електронні бази даних, зокрема: електронні бібліотеки, які забезпечують доступ до навчальної та художньої літератури; бази дидактичних ігор, що сприяють розвитку мислення, уваги та пізнавальної активності; збірки відео- та аудіоматеріалів, які допомагають візуалізувати та емоційно підсилювати навчальний матеріал [45, С.6–13]. Створення такого інформаційного простору, на думку дослідниці, спрямоване на реалізацію одного з ключових завдань сучасної освіти – формування в учнів не стільки вміння механічно накопичувати знання, скільки здатності самостійно здійснювати пошук інформації, орієнтуватися у багатоманітні інформаційних ресурсів, вибирати релевантні відомості та критично оцінювати результати. Зрозуміло, це все відповідає компетентнісному підходу Нової української школи, де акцент робиться на розвитку інформаційної грамотності та критичного мислення як ключових умінь ХХІ століття.

Погоджуємося з думкою І.Онищенко, що молодший шкільний вік є сензитивним для формування основ інформаційної культури, тому що саме в цей

період відбувається активізація розвитку пізнавальних здібностей, формування змістовних узагальнень і понять, світоглядних переконань [44, С.48–50]. Дійсно, саме на цьому етапі розвитку дитини відбувається інтенсивне формування логічного мислення, збагачення словникового запасу та розвиток уміння усвідомлено працювати з інформаційними даними. Молодший шкільний вік характеризується високою сприйнятливістю до нових знань і способів діяльності, що створює сприятливі умови для оволодіння базовими навичками пошуку, аналізу, інтерпретації та представлення інформації.

Доцільно зазначити, що процес формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти є невід’ємною складовою реалізації освітніх завдань Нової української школи. Відтак, принципи, що визначають його організацію, значною мірою корелюють із загальнодидактичними засадами, забезпечуючи цілісність та узгодженість педагогічної діяльності. Разом із тим, як зазначає С.Салогуб, доцільно виокремити низку специфічних, особливих і унікальних принципів, які відображають своєрідність саме цього напрямку роботи, а саме: науковість – сучасні наукові знання та досягнення педагогіки, психології й інформатики, що забезпечують обґрунтованість змісту і методів навчання; інтегративність – поєднання різних освітніх галузей та видів діяльності (мовно-літературної, математичної, природничої, мистецької тощо) у процесі роботи з інформацією; комунікативність – розвиток уміння ефективно взаємодіяти, обмінюватися інформацією, формулювати та аргументувати власну позицію; доступність – врахування вікових та індивідуальних особливостей здобувачів початкової освіти під час добору змісту й форм подачі навчального матеріалу; наочність – широке використання візуальних, аудіовізуальних та мультимедійних засобів для полегшення сприйняття й запам’ятовування інформації; особистісна спрямованість – орієнтація на індивідуальні потреби, інтереси та рівень підготовки кожного здобувача освіти; зв’язок теорії з практикою – застосування набутих знань і навичок у реальних або наближених до реальних ситуаціях, що підвищує їх практичну цінність; мотиваційна спрямованість – створення позитивної мотивації до пошуку, аналізу та творчого

використання інформації через цікаві завдання, ігрові та проєктні форми роботи [52, с.111]. Дотримання цих принципів забезпечує ефективність процесу формування інформаційної культури в учнів початкових класів, роблячи його не лише змістовним і системним, а й особистісно значущим для кожної дитини.

Формування інформаційної культури відбувається під впливом низки психолого-педагогічних факторів. По-перше, *особливості пізнавальної сфери*. У молодших школярів провідним типом мислення є наочно-образне та конкретно-операційне, поступово формується словесно-логічне мислення, що зумовлює потребу в наочності, використанні прикладів та практичних завдань під час навчання роботи з інформацією. Обмеженість обсягу та стійкості уваги потребує структурування навчального матеріалу на невеликі логічні блоки з частими змінами видів діяльності.

По-друге, *розвиток пам'яті*. Переважає мимовільне запам'ятовування, однак у процесі навчання активно формується довільна пам'ять. У зв'язку з цим важливо поєднувати емоційно забарвлену, цікаву подачу інформації з вправами, що тренують свідоме осмислення та відтворення матеріалу.

По-третє, *емоційно-вольова сфера* характеризується високою чутливістю до оцінки з боку вчителя та однолітків, потребою у схваленні та підтримці. Позитивне підкріплення сприяє формуванню внутрішньої мотивації до роботи з інформацією та ІКТ. Недостатньо розвинена вольова регуляція вимагає створення умов для поетапного виконання завдань та формування навичок планування діяльності.

По-четверте, *соціальна спрямованість розвитку*. Молодші школярі активно засвоюють норми поведінки, вчаться працювати в групі, співпрацювати та дотримуватися правил. Це створює сприятливі умови для формування культури безпечного та етичного використання інформації, зокрема, правил авторського права, мережевого етикету та критичного ставлення до літературних наукових джерел.

Отже, формування інформаційної культури учнів початкових класів повинно спиратися на урахування вікових психологічних особливостей,

використання доступних і наочних засобів навчання, емоційно підтримувального середовища, а також організацію цілеспрямованої роботи, що розвиває як технічні, так і етичні аспекти взаємодії з інформацією.

Для підвищення ефективності проведення уроків із використанням інформаційно-комунікаційних технологій необхідна наявність висококваліфікованих, компетентних та вмотивованих педагогів, які не лише володіють сучасними інноваційними методами та технологіями навчання, а й мають глибокі знання щодо особливостей експлуатації комп'ютерної техніки. Важливо, щоб учитель вмів ураховувати як переваги, так і можливі ризики застосування цифрових засобів, грамотно інтегрував їх у навчальний процес і використовував у відповідності до поставлених освітніх цілей.

Отже, узагальнення результатів аналізу наукових джерел дає підстави стверджувати, що процес формування інформаційної культури учнів початкових класів має бути цілеспрямованим, науково обґрунтованим і структурованим, з чітко визначеним змістовим наповненням. Він повинен враховувати як індивідуальний досвід дитини, набутий у попередніх етапах навчання та повсякденного життя, так і її особистісні здібності, рівень пізнавальної активності та готовність до інформаційної взаємодії. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від створення педагогічних умов для активної участі учнів в інформаційно-комунікаційному освітньому середовищі, розвитку навичок критичного мислення, аналізу й оцінки інформації, а також від формування стійкої мотивації до пізнання та самонавчання.

1.3. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти.

Однією з актуальних проблем сучасної педагогіки є системне та цілеспрямоване впровадження *інформаційно-комунікаційних технологій* в освітній процес закладів загальної середньої освіти, зокрема при вивченні різних освітніх галузей у початковій школі. Як показує практика, використання

сучасних цифрових засобів сприяє індивідуалізації та диференціації навчання, підвищує мотиваційну складову та забезпечує відповідність освітнього процесу вимогам Концепції «Нової української школи».

Варто зазначити, що для дітей, народжених після 2000 року (так зване покоління Z або iGen), цифрові технології є природним середовищем існування, знайоме їм з ранніх етапів життя. Дослідники виокремлюють низку характерних психологічних та поведінкових особливостей представників цього покоління, серед яких: нестійкість уваги та труднощі із тривалим зосередженням на певній діяльності; прагнення до швидкого результату та фрагментарний характер мислення; обмежений обсяг знань про навколишній світ, зумовлений переважанням коротких, візуально насичених інформаційних повідомлень; складнощі у формуванні фізичної та соціальної ідентичності; емоційна пригніченість і недостатній рівень соціальної компетентності; нездатність конструктивно вирішувати конфліктні ситуації; інтровертованість та дитячий егоцентризм, орієнтація на зовнішні атрибути успіху [32, С.82–88].

На нашу думку, представники цифрового покоління характеризуються не лише високим рівнем адаптованості до інформаційного середовища, але й низкою соціально-психологічних викликів, які необхідно враховувати при організації освітнього процесу. Слід відзначити схильність до кліпового мислення. Постійний вплив мультимедійних стимулів формує звичку до фрагментарного, швидкозмінного сприймання даних, що зумовлює скорочення тривалості концентрації уваги, поверхневості аналізу та ускладнення виконання завдань, які потребують тривалої зосередженості.

Характерною є орієнтація на миттєвий результат і залежність від швидкого зворотного зв'язку. Звичка отримувати негайну винагороду, властива динамічним цифровим іграм та соціальним мережам, знижує толерантність до невдач і утруднює формування вмінь тривалого планування, самоконтролю та наполегливості. Спостерігається високий рівень інформаційного перевантаження та недостатня сформованість критичного мислення. Надмірна кількість доступних джерел інформації не завжди супроводжується вмінням

відокремлювати достовірні від маніпулятивних, що створює ризики сприйняття недостовірних повідомлень як фактів.

Відомо, що цифрове покоління часто демонструє зміщення процесу соціалізації у віртуальний простір, що призводить до зниження рівня навичок безпосередньої міжособистісної взаємодії, емпатії та невербальної комунікації. Це може ускладнювати командну роботу та конструктивне розв'язання конфліктів у реальних умовах. Окрім того, важливим викликом є ризики цифрової безпеки та кібербулінгу. Обмежена здатність прогнозувати наслідки власних дій у мережі та низький рівень сформованості навичок безпечної поведінки підвищують вразливість до онлайн-загроз. Помітними стають тенденції до зниження фізичної активності та погіршення стану здоров'я, пов'язані з тривалим використанням гаджетів. Це зумовлює появу проблем із поставою, зором, сном та загальною руховою активністю.

Таким чином, хоча представники цифрового покоління характеризуються високим рівнем адаптованості до інформаційного середовища, їх розвиток супроводжується комплексом соціально-психологічних викликів, які повинні бути враховані в організації сучасного освітнього процесу. Ефективна педагогічна стратегія повинна поєднувати технологічні інновації з розвитком критичного мислення, соціально-емоційної компетентності та здоров'язбережувальних навичок.

В умовах реалізації Концепції Нової української школи [31] особливого значення набуває пошук ефективних підходів до організації освітнього процесу, спрямованих на підготовку учнів до життя у високотехнологічному та інформаційно насиченому суспільстві. Одним із ключових завдань сучасної початкової освіти є формування у здобувачів освіти *інформаційної культури*, що передбачає здатність орієнтуватися в інформаційних потоках, критично оцінювати дані, безпечно й етично використовувати інформаційні ресурси та створювати власний інформаційний продукт.

Відповідно до ідей «навчання протягом життя» освітній процес у початковій школі повинен будуватися з урахуванням не лише традиційних, а й

інноваційних підходів, що забезпечують розвиток цифрової грамотності та комунікативних умінь. У цьому контексті *інформаційно-комунікаційні технології* розглядаються як потужний інструмент, що дає змогу індивідуалізувати та диференціювати навчання, активізувати пізнавальну діяльність здобувачів освіти, створювати інтерактивне освітнє середовище та сприяти формуванню компетентностей XXI століття.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ, англ. Information and Communications Technology, ICT) – це комплекс методів, програмних і технічних засобів, інтегрованих з метою збору, оброблення, зберігання, тиражування, відображення та практичного використання даних в інтересах користувачів.

Термін «*інформаційно-комунікаційні технології*» (ІКТ) часто використовується як синонім до поняття «*інформаційні технології*», однак має ширший зміст. ІКТ позначають комплексне поняття, яке акцентує на уніфікації технологій та інтеграції телекомунікаційних систем (дротових і бездротових каналів зв'язку), обчислювальної техніки, програмного забезпечення, систем збереження даних, а також аудіовізуальних засобів. Сукупність цих компонентів забезпечує можливість створення, доступу, зберігання, передавання, обробки та модифікації інформації в інтересах користувача.

У структурі ІКТ поєднуються: інформаційні технології у вузькому значенні (апаратні й програмні засоби обробки даних); телекомунікаційні технології, що охоплюють як традиційні телефонні лінії, так і сучасні бездротові мережі; технології медіатрансляцій, включаючи цифрове радіо та телебачення; засоби аудіо- та відеобробки і їх передавання; мережеві технології управління та моніторингу для підтримки та координації інформаційних процесів.

Без сумніву, ІКТ є інтегрованим середовищем, у якому конвергують інформатика, телекомунікації та мультимедійні технології, створюючи універсальну платформу для обміну та використання інформації в усіх сферах суспільної діяльності, включно з освітою.

У сучасному розумінні ІКТ охоплюють широкий спектр засобів і прийомів, спрямованих на створення, збереження, передавання, оброблення та управління

інформаційними ресурсами. До їх складу входять як апаратні складники (комп'ютери, мобільні пристрої, мережеве обладнання, мультимедійні системи), так і програмні продукти (операційні системи, прикладне програмне забезпечення, вебсервіси, хмарні платформи).

До сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання належить широкий спектр інструментів і ресурсів, спрямованих на підтримку та оптимізацію освітнього процесу. Серед них:

інтернет-технології – веб-сервіси, онлайн-платформи, хмарні сховища, соціальні мережі та сервіси спільної роботи, що забезпечують доступ до інформаційних ресурсів у режимі реального часу;

спеціалізоване програмне забезпечення – текстові та табличні редактори, програми для створення презентацій, інструменти статистичного аналізу, графічні та інженерні пакети, що використовуються у навчально-дослідній діяльності;

мультимедійні програмні засоби – інтерактивні навчальні програми, віртуальні лабораторії, 3D-моделювання, навчальні відео- та аудіоматеріали;

електронні посібники та підручники – структуровані цифрові освітні ресурси, що забезпечують інтерактивну взаємодію з навчальним матеріалом, часто доповнені гіпертекстовими покликаннями та мультимедійним контентом;

системи дистанційного навчання – платформи для організації та супроводу освітнього процесу в онлайн-середовищі, що дозволяють здійснювати контроль знань, комунікацію та управління навчальною діяльністю.

Широкого поширення в навчально-виховній діяльності набувають сервіси Google, серед яких: Gmail, Google Drive, Google Calendar, Google Maps, Google Hangouts, Google Scholar, YouTube, Google Play, Google Keep, Picasa, Google Moderator, Google Blogger та інші, що забезпечують ефективну комунікацію, зберігання та обмін інформацією, організацію колективної роботи й створення цифрового освітнього середовища. До прикладу, Google Blogger надає можливість створювати колективні та індивідуальні блоги, які за своєю структурою нагадують загальнодоступний електронний щоденник, без

необхідності володіння навичками програмування. Такий інструмент можна використовувати для ведення навчальних проєктів, відображення результатів досліджень чи творчих робіт, а також для організації електронного портфоліо учня або групи.

Здобувачі початкової освіти, працюючи з блогом, мають змогу: співпрацювати над проєктом у режимі реального часу; додавати матеріали з інших сервісів Google (Google Docs, Google Sheets, Google Slides); зберігати та впорядковувати документи в межах єдиного ресурсу; інтегрувати мультимедійний контент із YouTube та інших платформ; формувати особисте чи групове веб-портфоліо, що відображає прогрес і досягнення учнів.

У практику шкільного життя інтегруються мобільні та хмарні технології, цифрові освітні платформи, інтерактивні дошки, електронні підручники та інші засоби, які розширюють можливості як учителя, так і учня. Використання таких ресурсів не лише підвищує якість навчання, а й забезпечує реалізацію принципів відкритості освіти, партнерської взаємодії та розвитку творчого потенціалу молодших школярів.

Технологія BYOD (Bring Your Own Device) – інноваційний підхід в організації освітнього процесу, що передбачає використання здобувачами освіти власних **мобільних пристроїв** (смартфонів, планшетів, ноутбуків тощо) для виконання навчальних завдань. У дослівному перекладі термін Bring Your Own Device означає «принеси з собою свій пристрій».

Застосування BYOD у початковій школі відкриває нові можливості для індивідуалізації та диференціації навчання, оскільки кожен здобувач освіти має змогу працювати у зручному для себе цифровому середовищі та з інтерфейсом, до якого він звик. Використовуючи власні смартфони, планшети, нетбуки, електронні книги чи інші гаджети (наприклад, iPhone, iPad), учні отримують доступ до додаткових джерел інформації, інтерактивних вправ, електронних підручників, онлайн-платформ та застосунків, що сприяють формуванню інформаційної культури.

Використання технології BYOD в освітньому процесі початкової школи створює широкі можливості для організації інтерактивного та динамічного освітнього середовища. Зокрема, дозволяє здобувачам освіти працювати в онлайн-режимі, оперативно ознайомлюватися з новим навчальним матеріалом, здійснювати його аналіз, швидко надавати відповіді на запитання, проходити електронні опитування, створювати закладки для подальшого використання інформації. На практиці це дає змогу поєднувати навчальний потенціал мобільних гаджетів із можливостями інших інноваційних технологій та форм організації навчання, що підвищує результативність формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Дослідники Р.Горбатюк і Ю.Тулашвілі наголошують, що мобільні технології створюють більш природні умови для учіння, зберігаючи при цьому переваги традиційних підходів до використання мобільних пристроїв в освіті. На їхню думку, мобільні телефони, смартфони і планшетні персональні комп'ютери нині є ідеальними технічними засобами навчання, оскільки комбінують навчальні стратегії та технології мобільності, які дозволяють здійснювати двосторонній зв'язок [13, С.31–34].

Як слушно зазначає О.Анічкіна, мобільний пристрій перетворився на повноправний і ефективний засіб навчання, що здатний мотивувати та зацікавлювати учнів, а також дає змогу використовувати смартфон не лише як засіб розваги, а й як інструмент здобуття знань [3, С.9–13].

Під терміном мобільний пристрій розуміють будь-який портативний комп'ютер або смартфон, який поєднує функціональні можливості для обчислення, комунікації та роботи з інформацією. Як правило, мобільні пристрої оснащені сенсорним екраном, високопродуктивним процесором, підтримкою бездротових технологій зв'язку (Wi-Fi, 4G, а нині й 5G), фотокамерою, мікрофоном, а також операційною системою, що дозволяє встановлювати різноманітні додатки для навчання, комунікації та творчої діяльності.

Мобільним пристроям характерні такі ознаки:

До основних характеристик мобільних пристроїв належать: компактність і зручність транспортування; персоналізація налаштувань і доступу до контенту; простота використання – зрозумілий інтерфейс; можливість комунікації та роботи в мережі Інтернет; сумісність зі стаціонарними комп'ютерами та ноутбуками; тривалий час автономної роботи; швидкий запуск і вимкнення, що дає змогу оперативно почати роботу. Завдяки цим технічним і функціональним перевагам мобільні пристрої стають універсальним інструментом для інтеграції в освітній процес, сприяючи формуванню інформаційної культури здобувачів початкової освіти та розвитку їхньої цифрової компетентності.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології відкривають широкі можливості для урізноманітнення форм подання навчального матеріалу та підвищення пізнавальної активності учнів. Одним із таких інноваційних інструментів, що набуває популярності в освітньому середовищі, є **технологія QR-кодування**. Її використання дає змогу швидко та зручно надавати доступ до

різноманітних інформаційних ресурсів, інтерактивних завдань і мультимедійних матеріалів, що сприяє розвитку самостійності, цифрової грамотності та мотивації до навчання. Специфічна графічна структура коду дозволяє легко зчитувати його за допомогою камери смартфона чи планшета, оснащеного відповідним програмним забезпеченням або вбудованим сканером. Для отримання інформації достатньо навести камеру пристрою на код, після чого користувач автоматично отримує доступ до закодованого ресурсу.

У навчальному процесі QR-коди можуть містити покликання на інтерактивні завдання, онлайн-вікторини, сторінки з мультимедійними матеріалами (відео, аудіо, анімація), інструктивні матеріали, додаткові джерела інформації. Приклади таких завдань наведено на рис.1.2, рис.1.3, рис.1.4, рис.1.5.

60. 1. Прочитай уривок статті.

КАЛИНА ЗВИЧАЙНА

Калина звичайна, червона калина (місцеві назви: **карина, калена, калинина**) — високий гіллястий кущ заввишки 2–4 м із сірою корою.

Гарний плодовий і декоративний чагарник. Росте на всій території України, по берегах рік і водойм. Найкраще росте на добре зволжених місцях.

Пагони зеленувато-сірі з великими бруньками. Квіти зібрані в плоскі суцвіття. Плоди схожі на ягоди, червоні.

Квітне у травні — червні, плоди досягають у вересні.

2. Зіскануй QR-код та переглянь цю статтю у вікіпедії. Порівняй паперовий та електронний варіанти статті.

*Рис 1.2. Завдання із використанням QR-коду
на уроках мовно-літературної освітньої галузі (3 клас)*

4. Обчисли і дізнайся назву найдавнішого міста в Україні. З'ясуй, у якій області воно розташоване (починай з літери **К**).

К $16 : 2 + 7$
І $16 + 30 : 3$

Я $26 - 2 \cdot 5$

Л $23 - 14 : 2$
І $15 + 24 : 3$

Рис 1.3. Завдання із використанням QR-коду
 на уроках математичної освітньої галузі (3 клас)

Виконавець, який виконує вокальну музику, називається **співак**. Співак повинен мати хороший голос і музичний слух. Він може співати з інструментальним супроводом або без нього. Співаки виконують композиторські та народні пісні. Кожен із них має свій голос.

Народна пісня супроводжує людину від самого її народження. І найпершу з них співають своїм діточкам матусі. Пригадай, як вона називається. Звісно, це **колискова** — пісня, під яку заколискують дитину. Мама співає ніжно, лагідно.

Українська народна пісня «Ой ходить сон»
 (у виконанні Н. Матвієнко, Квітки Цісик).
 Українська народна пісня «Колискова»
 (у виконанні Злати Огнєвич).

Рис 1.4. Завдання із використанням QR-коду
 на уроках мистецької освітньої галузі (3 клас)

Інтерактивна дошка є одним із сучасних технічних засобів навчання, що поєднує функції традиційної дошки та мультимедійного пристрою. Її використання в освітньому процесі забезпечує інтеграцію текстової, графічної, аудіо- та відеоінформації, створюючи умови для комплексного сприйняття навчального матеріалу. Такий інструмент сприяє візуалізації складних понять, дозволяє моделювати явища, проводити інтерактивні вправи та тестування в режимі реального часу. Педагог може оперативно змінювати або доповнювати матеріал, а учні – безпосередньо взаємодіяти з ним, що підвищує залученість, мотивацію та активність учасників освітнього процесу. Використання інтерактивної дошки також сприяє розвитку навичок колективної роботи, критичного мислення та цифрової компетентності, що особливо актуально в умовах впровадження концепції Нової української школи.

Доцільність застосування інтерактивної дошки в освітньому процесі полягає в тому, що її використання надає навчальній роботі елемент новизни й динамічності. Такий інструмент дає змогу в стислі терміни відтворити значний за обсягом навчальний матеріал, подати його в оптимальній, наочній та інтерактивній формі, активізувати зорове й слухове сприйняття учнів, викликати нові образи, деталізувати нечітко сформовані уявлення та поглибити здобуті знання.

Мультимедійна презентація, як один із ключових інструментів роботи з інтерактивною дошкою, дозволяє подавати навчальний матеріал у вигляді системи яскравих, логічно структурованих зображень, розташованих в алгоритмічній послідовності. Такий формат забезпечує ефективне сприйняття інформації та сприяє формуванню в учнів образного мислення. Процес створення мультимедійної презентації учнями має вагоме педагогічне значення, оскільки є різновидом творчої діяльності. Він сприяє розвитку умінь самостійно відбирати інформацію з різних джерел, логічно структурувати зміст майбутнього повідомлення, добирати ілюстративний матеріал, а також презентувати

навчальний контент у нестандартний, оригінальний спосіб. Таким чином, робота з інтерактивною дошкою та мультимедійними презентаціями є ефективним засобом формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти.

Отже, *інформаційно-комунікаційні технології* є важливим інструментом модернізації освітнього процесу та формування інформаційної культури учнів початкових класів. Їхнє використання забезпечує доступ до різноманітних джерел інформації, сприяє розвитку навичок пошуку, критичного аналізу та творчого опрацювання даних, а також формує вміння безпечно та ефективно взаємодіяти в цифровому середовищі.

ІКТ дозволяють створювати інноваційні форми навчання, інтерактивні завдання, мультимедійні презентації, застосовувати дистанційні та змішані формати навчання, що відповідає потребам і особливостям сучасного цифрового покоління. Для здобувачів початкової освіти вони є не лише як технічний засіб, але й як потужний ресурс для розвитку пізнавальної активності, комунікативних умінь і формування основ інформаційної грамотності, що є необхідною складовою успішної соціалізації в умовах інформаційного суспільства.

1.4. Педагогічні умови формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ.

У Концепції «Нова українська школа» [31] особливий акцент зроблено на створенні сприятливих ефективних педагогічних умов для розкриття творчого потенціалу здобувачів освіти, реалізації їхніх індивідуальних можливостей, задатків і здібностей. Такий підхід зумовлює нагальну потребу у визначенні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов, що забезпечуватимуть ефективне формування інформаційної культури учнів початкових класів. Адже саме на початковому етапі навчання закладаються основи здатності до критичного мислення, самостійного пошуку, відбору й опрацювання інформації

з різних джерел, розвитку навичок її структурованого представлення та осмисленого використання у власній діяльності. Важливим є також формування в учнів умінь моделювати власну інформаційну поведінку, що передбачає не лише технічну грамотність, а й усвідомлене дотримання етичних, правових та комунікативних норм у процесі взаємодії з інформаційним середовищем.

Педагогічні умови у науковій літературі визначаються як спеціально розроблені загальні фактори, які впливають на зовнішні та внутрішні обставини освітнього процесу, а також на особистісні характеристики його учасників [11, С.297–303].

У контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі початкової школи *педагогічні умови* розглядаємо як спеціально розроблені фактори впливу, що забезпечують цілеспрямовану організацію навчання й виховання здобувачів початкової освіти із застосуванням мобільних пристроїв. Такі умови охоплюють як організаційно-технічні аспекти (створення безпечного та доступного цифрового середовища, налагодження інтернет-з'єднання, надання методичних рекомендацій щодо використання гаджетів), так і психолого-педагогічні складові (мотивація учнів до навчання за допомогою мобільних технологій, розвиток навичок відповідального й безпечного використання цифрових ресурсів, формування культури інформаційної взаємодії).

На нашу думку, формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій буде ефективним за таких педагогічних умов:

- *інтеграція ІКТ у зміст навчальних предметів, що сприяє формуванню в учнів початкових уявлень про способи пошуку, відбору, аналізу та узагальнення інформації;*
- *формування позитивної мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу пізнання, творчості та комунікації;*
- *організація практико-орієнтованої діяльності учнів з використанням*

мобільних пристроїв та інших ІКТ-засобів (проекти, дослідження, квести, інтерактивні вправи).

Схарактеризуємо кожну з цих педагогічних умов.

Перша педагогічна умова – ***інтеграція ІКТ у зміст навчальних предметів, що сприяє формуванню в учнів початкових уявлень про способи пошуку, відбору, аналізу та узагальнення інформації.***

Використання цифрових засобів навчання стає необхідною умовою ефективного формування в учнів початкових класів базових компетентностей, зокрема інформаційної культури, що визначається однією з ключових у контексті реалізації Концепції «Нова українська школа». З огляду на це, інтеграція ІКТ у зміст навчальних предметів набуває особливого значення, оскільки забезпечує можливість для молодших школярів не лише оволодіти елементарними знаннями про інформаційні процеси, а й сформувати практичні навички пошуку, відбору, аналізу та узагальнення інформації з різних джерел.

Важливість упровадження та системного використання інформаційно-комунікаційних технологій у практиці початкової освіти нині підтверджується низкою нормативних і концептуально-установчих документів України. Зокрема, у Концепції «Нова українська школа» визначено потребу забезпечення цифрової компетентності здобувачів початкової освіти як однієї з ключових, необхідних для успішної самореалізації в інформаційному суспільстві [31].

Державний стандарт початкової освіти [16] акцентує увагу на формуванні в молодших школярів здатності орієнтуватися в інформаційному середовищі, використовувати цифрові засоби для навчання та комунікації. Крім того, у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 №67-р) [30] наголошено на пріоритетності розвитку цифрової грамотності населення, починаючи зі шкільної освіти.

У сучасній початковій школі спостерігається активне поширення й упровадження освітніх онлайн-платформ (зокрема, Learning.ua, EdEra,

«Гіпермаркет Знань» та ін.), що забезпечують учителів та учнів різноманітними електронними ресурсами для організації ефективного освітнього процесу. Вказані платформи містять комплекс навчально-практичних матеріалів: інтерактивні завдання, пізнавальні задачі, вправи для самоперевірки, які у доступній та привабливій (часто ігровій) формі презентують навчальний зміст і пропонують інструменти для його засвоєння. Використання таких ресурсів сприяє підвищенню мотивації до навчання, розвитку навичок самостійної роботи та критичного мислення молодших школярів. Важливо зазначити, що програми та інтерактивні завдання, які пропонують зазначені платформи, створені відповідно до оновлених Державних стандартів початкової освіти, затверджених Міністерством освіти і науки України, що гарантує їх методичну коректність і педагогічну доцільність.

Інтеграція ІКТ у навчальний процес початкової школи передбачає впровадження у зміст навчальних предметів завдань, які спонукають учнів здійснювати пошук, відбір, аналіз та узагальнення інформації. Прикладом інтеграції ІКТ у мовно-літературну освітню галузь є завдання «Знайди головне», при виконанні якого учні, використовуючи безпечні гіперпокликання, читають короткі довідкові тексти про автора або літературного персонажа, виділяють три ключові факти (етап пошуку й відбору), позначають речення, що містять докази (етап аналізу), та формулюють 2–3 узагальнювальні висновки. Завдяки такій діяльності здобувачі початкової освіти навчаються структуровано працювати з інформаційним матеріалом. Не менш цінним є завдання «Міні-лексикограф», що передбачає роботу з електронними словниками для добору синонімів та антонімів, а також створення «хмарки слів» для тематичного тижня.

Застосування цифрових технологій у навчанні математики реалізується через завдання типу «Опитування–дані–діаграма». Учні проводять просте класне опитування (наприклад, визначають улюблені фрукти однокласників), заносять результати в електронну таблицю, будують стовпчикову діаграму (аналіз даних), а далі формулюють висновок одним реченням (узагальнення). Ці вправи формують елементи статистичного мислення та базові навички роботи з інформацією. Інший приклад – завдання «Порівняй стратегії», коли школярі переглядають два інтерактивні способи розв’язання однієї задачі, визначають кроки, що збігаються чи відрізняються (відбір, аналіз), і вибирають оптимальний спосіб. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення та умінь оцінювання ефективності інформації.

У межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ» курсу інтеграція ІКТ може здійснюватися через веб-квест «Погода сьогодні», коли учні за списком перевірених сайтів знаходять температуру у двох містах, заносять дані в таблицю (пошук, відбір), порівнюють результати та формулюють висновок «Де тепліше і чому?» (аналіз, узагальнення). Такі завдання сприяють формуванню первинних навичок наукового дослідження й опрацювання інформаційних ресурсів. Іншим прикладом є вправа «Фото-спостереження», у ході якої учні обирають зображення природи (власне або з відкритої бібліотеки), позначають три факти й одне припущення та обговорюють різницю між фактом і судженням.

Варто зазначити, що цифрові ресурси відкривають широкі можливості для осмислення мистецького контенту. Так, у завданні «Цифрова галерея» здобувачі початкової освіти добирають зображення творів одного митця (етап відбору), визначають їх спільні стилістичні ознаки (аналіз), створюють колаж із підписами цих ознак (узагальнення). У завданні «Звукова мапа» школярі прослуховують музичні уривки, позначають ритмічні та темброві особливості у таблиці (аналіз), а далі формують висновок щодо настрою твору (узагальнення).

Прикладом інтеграції ІКТ у технологічну освітню галузь є завдання «Інструкція-конструктор». Учні здійснюють пошук трьох візуальних інструкцій виготовлення певного виробу, аналізують їхній зміст та об'єднують у комбіновану покрокову інструкцію (аналіз, узагальнення). Додатковим етапом є перевірка готового матеріалу за чек-листом безпеки. Завдяки такій діяльності школярі навчаються критично відбирати матеріали, зіставляти інформацію з різних джерел та створювати новий, узагальнений продукт.

Одним із провідних джерел інформації, без якого неможливо уявити освітній процес сучасного школяра, є використання різноманітних інтернет-ресурсів. Залучення цифрових освітніх платформ, електронних енциклопедій, інтерактивних тренажерів та онлайн-бібліотек на уроках не лише задовольняє інформаційні потреби учнів, а й відкриває нові можливості для індивідуалізації та диференціації навчання, що дозволяє оптимізувати навчальну діяльність, робить її більш гнучкою, варіативною та відповідною пізнавальним інтересам дітей молодшого шкільного віку. Окрім того, застосування інтернет-ресурсів сприяє розвитку інформаційної культури учнів, оскільки навчає їх здійснювати пошук, відбір та критичне осмислення інформації з урахуванням її достовірності та практичної цінності.

Варто зазначити, що формування інформаційної культури учнів початкових класів є тривалим і динамічним процесом, що відбувається під впливом комплексу зовнішніх та внутрішніх чинників, серед яких особливе значення мають шкільні підручники, які є одним із базових дидактичних інструментів,

оскільки містять різнорівневі завдання, спрямовані на розвиток умінь пошуку, аналізу, систематизації й узагальнення інформації.

Автори сучасних підручників для початкової школи передбачають можливості для роботи учнів з різними видами навчального матеріалу – таблицями, схемами, інфографікою, словниковими статтями (тлумачними, етимологічними, орфоепічними, орфографічними тощо). Важливим аспектом є й завдання алгоритмічного характеру, коли школярів навчають покроково виконувати дії – наприклад, застосовувати орфографічне правило, розв’язувати текстову задачу, будувати послідовність логічних операцій під час аналізу природничого явища. Шкільні підручники є важливим чинником формування інформаційної культури учнів початкової школи, оскільки поєднують традиційні дидактичні матеріали з елементами, які орієнтують на формування дослідницьких, пошукових та алгоритмічних навичок. У перспективі це створює підґрунтя для ефективної інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес та для подальшої успішної освітньої діяльності школярів.

Отже, інтеграція ІКТ у предметний зміст підвищує навчальну мотивацію, розвиває мисленнєві процеси учнів початкових класів і створює основу для формування інформаційної культури як інтегральної якості (знання про інформацію, базові навички її опрацювання, етика використання). Безумовно, що систематичне використання цифрових джерел на уроках формує стійкий інтерес до навчального предмета, забезпечує інтерактивність і зворотний зв’язок, а також активізує пізнавальну діяльність здобувачів початкової освіти.

Друга педагогічна умова – ***формування позитивної мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу пізнання, творчості та комунікації.***

Формування позитивної мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій є однією з ключових педагогічних умов. Ціннісно-мотиваційний компонент у структурі інформаційної культури є визначальним, оскільки зумовлює готовність учнів початкових класів активно використовувати цифрові інструменти у навчальній та позанавчальній діяльності. В основі цього

процесу лежить спрямованість школярів на пізнання нового, усвідомлення практичної значущості ІКТ у житті та навчанні, а також отримання позитивних емоцій від роботи з ними.

У початковій школі мотивація до застосування ІКТ формується шляхом створення для учнів ситуацій успіху, залучення їх до цікавих і змістовних видів діяльності з використанням цифрових ресурсів, а також через інтеграцію навчальних завдань із власним досвідом. Важливим чинником є ігровий характер роботи з цифровими інструментами, який органічно поєднує пізнавальні та розважальні елементи.

Використання інтерактивних завдань із візуальними підказками (наприклад, «склади слово з літер», «знайди помилку у тексті») формує інтерес до мовного матеріалу та стимулює бажання виконати завдання. Додатковим мотиваційним фактором є застосування онлайн-вікторин (Kahoot!, Wordwall), що дозволяють перевірити знання у форматі змагання.

Формуванню позитивної мотивації сприяє робота з цифровими тренажерами (LearningApps, GeoGebra), які дозволяють учням одразу бачити результат виконання завдання, виправляти помилки та повторювати завдання до досягнення успіху.

Високу мотиваційну ефективність мають проєктні завдання із застосуванням ІКТ на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». До прикладу, створення фотоальбому «Моя мала Батьківщина» або проведення онлайн-дослідження про традиції святкування в різних країнах із подальшою презентацією результатів у вигляді слайд-шоу чи відеоролика. Такі завдання розкривають творчий потенціал здобувачів, формують ціннісне ставлення до культурних надбань і розвивають комунікативні навички.

Використання онлайн-галерей та інтерактивних музичних програм (Chrome Music Lab) мотивує учнів до самостійної творчості. Школярі отримують можливість не лише споглядати готові твори мистецтва, але й створювати власні композиції, відчуючи себе активними учасниками мистецького процесу.

Добираючи навчальний матеріал та завдання для уроку, учитель повинен враховувати не лише їх відповідність освітнім стандартам, а й їхній вплив на емоційно-пізнавальну сферу здобувачів початкової освіти. Навчальний контент повинен бути цікавим, емоційно привабливим і таким, що викликає позитивне ставлення до навчальної діяльності. Саме позитивні емоції слугують важливим чинником підвищення навчальної мотивації, сприяють активізації пізнавальної та розумової діяльності школярів, стимулюють їх до творчого пошуку й самостійного здобуття знань.

Особливе значення має організація педагогічних умов, за яких учні відчують потребу у творчій активності – у створенні власних інформаційних продуктів (презентацій, міні-проектів, цифрових колажів тощо), що формує відчуття успіху й розвиває навички творчого самовираження. При цьому вчитель має ретельно визначати зміст і характер завдань, зважаючи на їх доступність, зрозумілість, обсяг і рівень складності. Позитивний емоційний досвід, здобутий у процесі роботи з цифровими ресурсами, закладає основу для подальшої свідомої та цілеспрямованої діяльності в інформаційному середовищі.

Третя педагогічна умова – ***організація практико-орієнтованої діяльності учнів з використанням мобільних пристроїв та інших ІКТ-засобів (проекти, дослідження, квести, інтерактивні вправи)*** ґрунтується на положенні, що формування інформаційної культури учнів початкових класів відбувається найбільш ефективно в процесі активної діяльності, яка передбачає застосування отриманих знань на практиці. Використання смартфонів, планшетів, інтерактивних дошок, онлайн-сервісів і мобільних додатків створює умови для реалізації діяльнісного підходу, що сприяє розвитку в учнів умінь самостійно шукати, відбирати, інтерпретувати й застосовувати інформацію у реальних навчальних і життєвих ситуаціях.

Як показує досвід, організація практико-орієнтованої діяльності реалізовується через:

навчальні проекти – створення міні-презентацій, відеороликів, цифрових плакатів (наприклад, «Моя улюблена тварина», «Екологічні проблеми мого

міста»), що стимулює дослідницьку активність і розвиток комунікативних навичок;

дослідницькі завдання – використання мобільних додатків для вимірювання температури, визначення маршруту на карті, проведення простих експериментів із подальшою фіксацією результатів у вигляді таблиць чи діаграм;

інтерактивні квести – пошук інформації за QR-кодами, виконання послідовних завдань у віртуальному середовищі (наприклад, «Мандрівка Україною»), що поєднує ігрові елементи з навчально-пізнавальною діяльністю;

онлайн-вправи та тренажери – робота з платформами LearningApps, Classtime, Kahoot!, які дозволяють у цікавій та доступній формі виконувати завдання, здійснювати самоперевірку й отримувати миттєвий зворотний зв'язок.

Практико-орієнтована діяльність із застосуванням ІКТ має важливе значення для розвитку критичного та креативного мислення, формування дослідницьких умінь, навичок співпраці та цифрової компетентності.

Отже, нами з'ясовано, що формування інформаційної культури учнів початкових класів буде ефективним за таких педагогічних умов: інтеграція ІКТ у зміст навчальних предметів, що сприяє формуванню в учнів початкових уявлень про способи пошуку, відбору, аналізу та узагальнення інформації; формування позитивної мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу пізнання, творчості та комунікації; організація практико-орієнтованої діяльності учнів з використанням мобільних пристроїв та інших ІКТ-засобів (проекти, дослідження, квести, інтерактивні вправи).

Висновки до розділу 1

У результаті аналізу теоретичних засад формування інформаційної культури учнів початкових класів з'ясовано, що *інформаційна культура учнів початкових класів* – це інтегрована особистісна характеристика, що виявляється у здатності цілеспрямовано, критично та творчо здійснювати

діяльність з пошуку, відбору, аналізу, переробки, зберігання та передавання інформації в різних формах і видах із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з дотриманням етичних та правових норм.

Структура інформаційної культури відображається через взаємодію трьох основних взаємопов'язаних компонентів: *когнітивного*, що забезпечує наявність знань про інформаційні процеси; *ціннісно-мотиваційного*, що формує усвідомлене ставлення та мотивацію до інформаційної діяльності; *діяльнісного*, що реалізується у практичних вміннях і навичках роботи з інформацією та ІКТ. Взаємозв'язок цих компонентів визначає рівень сформованості інформаційної культури учнів початкових класів і готовності до подальшого пізнання, критичного мислення та відповідального використання інформації у різних сферах життя.

Установлено, що процес формування інформаційної культури зумовлюється низкою психолого-педагогічних чинників, серед яких провідними є особливості пізнавальної діяльності, рівень розвитку пам'яті, специфіка емоційно-вольової сфери та соціальна спрямованість молодших школярів.

Доведено, що становлення інформаційної культури є багатокомпонентним і динамічним процесом, який визначається взаємодією вікових психологічних характеристик учнів та педагогічних умов організації освітнього середовища. Ефективність цього процесу забезпечується за умови поєднання традиційних та інноваційних форм навчання, цілеспрямованої інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій у зміст освіти, створення сприятливого емоційно-ціннісного середовища, а також формування відповідального ставлення до інформації. Урахування зазначених аспектів сприяє розвитку критичного мислення, формуванню комунікативної компетентності та навичок безпечної поведінки у цифровому просторі.

Визначено педагогічні умови з урахуванням когнітивного, ціннісно-мотиваційного та діяльнісного компонентів, забезпечують цілісність процесу формування інформаційної культури учнів початкових класів, поєднуючи знання, цінності та практичну діяльність у єдину систему.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Інформаційна культура учнів початкових класів: аналіз сучасного стану.

Проаналізувавши теоретичні засади проблеми формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій, ми дійшли висновку, що ця проблема є актуальною і недостатньо вирішена в аспекті реалізації ідей та принципів Нової української школи. З огляду на це, вважаємо за доцільне, відповідно до визначеної мети та завдань кваліфікаційної роботи, організувати емпіричне дослідження, що сприятиме виявленню реального стану сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ, з'ясуванню чинників, що впливають на цей процес, та визначенню найбільш ефективних педагогічних умов, методів і прийомів навчання.

Як відомо, вчителі початкової школи демонструють різні підходи до вирішення означеної проблеми, що зумовлено їхнім досвідом, професійною підготовкою та наявністю відповідного дидактико-методичного забезпечення. У практиці роботи вони активно обмінюються власними напрацюваннями, презентують методичні розробки, діляться педагогічними ідеями на засіданнях методичних об'єднань та конференціях, що сприяє поширенню інноваційного досвіду формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти.

З метою з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми в освітньому процесі здійснено аналіз державних нормативних документів,

типових освітніх програм і підручників для учнів початкових класів, зокрема для 3-го класу. Особлива увага приділялася тому, якою мірою у зазначених джерелах відображено завдання, зміст та засоби формування інформаційної культури учнів початкових класів.

З метою з'ясування сучасного стану формування інформаційної культури учнів початкових класів нами було організовано й проведено експериментальне дослідження, яке передбачало три взаємопов'язані етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

На **констатувальному етапі** здійснено діагностику реального стану сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ. Визначено структурні компоненти досліджуваного поняття, окреслено відповідні показники та критерії, а також рівні сформованості інформаційної культури. Для цього використано комплекс діагностичних методик, серед яких анкетування учителів початкових класів і здобувачів третього класу, а також розроблені нами опитувальники. Одночасно проведено аналіз ефективних інформаційно-комунікаційних технологій як засобів формування інформаційної культури, що відповідають сучасним освітнім вимогам (*параграф 1.3.*).

На **формувальному етапі** запропоновано й апробовано авторську методику формування інформаційної культури учнів початкових класів, що ґрунтувалася на інтеграції інноваційних форм, методів і прийомів навчання.

На **контрольному етапі** здійснено повторне діагностування рівнів сформованості інформаційної культури учнів початкових класів після впровадження експериментальної методики, що дозволило перевірити її ефективність, зіставити результати з даними констатувального етапу та простежити позитивну динаміку у формуванні інформаційної культури здобувачів початкової освіти засобами ІКТ.

Перш за все проаналізуємо типові освітні програми і підручники у контексті зазначеної проблеми. Аналіз типової освітньої програми, укладеної під керівництвом Р.Шияна, засвідчив, що **мовно-літературна освітня галузь**

структурована у шість змістових ліній: «Взаємодіємо усно», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовлення», «Театралізуємо». Водночас не кожна з них безпосередньо спрямована на формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти [61]. Подібна ситуація простежується і в типовій освітній програмі розробленої під керівництвом О.Савченко, де виокремлено чотири змістові лінії: «Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища» [60].

Серед змістових ліній особливе значення має *«Досліджуємо медіа»*, оскільки саме вона зорієнтована на формування елементів медіаграмотності та розвиток основ інформаційної культури молодших школярів. Її реалізація передбачає розвиток у дітей здатності аналізувати інформаційні повідомлення, усвідомлювати їх цінність та потенційні ризики, критично ставитися до змісту медіапродукції. Водночас слід наголосити, що формування інформаційної культури не може обмежуватися лише цією лінією: елементи інформаційної компетентності мають інтегруватися і в інші напрями мовно-літературної освіти. Адже лише системний, міжпредметний підхід здатний забезпечити цілісність формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти.

У типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом Р.Шияна, змістова лінія *«Досліджуємо медіа»* зорієнтована на ознайомлення молодших школярів з основами медіаграмотності та формування початкових уявлень про відмінності між реальним світом і світом мас-медіа [61]. Учні поступово набувають умінь інтерпретувати, аналізувати й критично оцінювати різні види медіатекстів (фільм, мультфільм, реклама, фотографія тощо), а також створювати власні медіапродукти. Така діяльність сприяє не лише розвитку технічних навичок, а й формуванню критичного мислення, усвідомленню ролі медіа в сучасному суспільстві та вихованню відповідального ставлення до інформації.

Важливо, що ця змістова лінія пропонує інструментарій для активного

й критичного опанування комунікативного медіасередовища. Серед очікуваних результатів навчання для 3–4 класів передбачено, зокрема, уміння створювати прості аудіальні медіапродукти (оголошення, повідомлення новин, презентація роботи групи), візуальні медіапродукти (фотографія, комікс, колаж, стіннівка тощо), а також аудіовізуальні тексти (відеозапис виступу, інтерв'ю, екскурсії) – як індивідуально, так і в групі, з урахуванням мети та аудиторії. Крім того, акцент робиться на розвитку виразності мовлення, умінні використовувати художні засоби у власних висловлюваннях і застосовувати різні форми презентації створених медіатекстів.

У типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Савченко, змістова лінія «Досліджуємо медіа» орієнтована на розвиток у молодших школярів здатності аналізувати, інтерпретувати й критично оцінювати інформацію, подану в медіатекстах, а також застосовувати її для збагачення власного досвіду [60]. Значну увагу приділено формуванню практичних умінь зі створення елементарних медіапродуктів, що сприяє розвитку креативності й комунікативних навичок учнів. Серед очікуваних результатів навчання визначено, що у 3 класі школярі мають навчитися створювати прості медіапродукти (листівка, запрошення, sms-повідомлення, фотоколаж, книжечка тощо) та пояснювати їх призначення і цільову аудиторію. У 4 класі передбачено вищий рівень складності: учні повинні уміти створювати медіапродукти з урахуванням мети й аудиторії, а також брати участь у колективному обговоренні результатів цієї діяльності.

Отже, аналіз типових освітніх програм, укладених під керівництвом Р.Шияна та О.Савченко засвідчив, що питання формування інформаційної культури учнів початкових класів поступово набуває вагомого значення. До її завдань віднесено не лише розвиток мовленнєвих і читацьких компетентностей, а й формування умінь знаходити, інтерпретувати, критично оцінювати та творчо використовувати інформацію для власного особистісного розвитку. Це дає підстави стверджувати, що інтеграція

елементів медіаосвіти є важливою умовою формування інформаційної культури учнів початкових класів.

Проаналізуємо підручники для учнів 3 класу в аспекті зазначеної проблеми. Зміст підручників для учнів 3 класу є важливим інструментом реалізації завдань формування інформаційної культури. Вони є джерелом навчальної інформації, засобом розвитку навичок роботи з текстом, ілюстраціями, схемами, таблицями та мультимедійними матеріалами та містять завдання, що стимулюють пошук, аналіз, інтерпретацію та критичне оцінювання інформації, а також сприяють формуванню в учнів умінь застосовувати її в різних навчальних і життєвих ситуаціях.

Аналіз змісту підручників дозволить виявити, наскільки системно й послідовно реалізується завдання формування інформаційної культури учнів початкових класів, які саме форми і методи роботи пропонуються, та чи забезпечується взаємозв'язок із вимогами державних освітніх стандартів і типовими навчальними програмами.

У підручнику «Українська мова та читання» для 3 класу (автори І.Большакова, М. Пристінська [9]) простежується прагнення поєднати традиційні мовно-літературні завдання з елементами формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти. Структура підручника передбачає роботу з різними видами текстів (художні, пізнавальні, інформаційні), що сприяє розвитку в учнів уміння виділяти головне, порівнювати, робити висновки та використовувати інформацію у власному мовленні.

Особливу увагу приділено вправам на роботу з ілюстраціями, схемами, таблицями та довідковими матеріалами, які формують початкові навички роботи з візуальною інформацією. Наявні завдання з елементами медіаосвіти: аналіз змісту і форми текстів різних жанрів, створення коротких повідомлень, обговорення медіаобразів, що сприяє розвитку критичного мислення та формуванню навичок свідомого сприйняття інформації.

3 **Попрацюйте в парі. Відшукайте вірші, прислів'я про українську мову в інтернеті та інших джерелах. Запишіть два прислів'я.**

Письмо для себе. Вибери тему і запиши свою думку.

1. Я вчу
українську мову,
тому що...

2. На уроках
я хочу дізнатися
про...

3. Я люблю читати
українською, тому
що...

Також у підручнику реалізовано можливості для практичної діяльності учнів: запропоновано завдання для складання власних висловлювань, створення невеликих творчих робіт (листівки, коротких повідомлень, запрошень), що можна розглядати як прості медіапродукти.

Аналіз підручника «Українська мова та читання» для 3 класу (автори М.Вашуленко, Н.Васильківська, С.Дубовик [12]) засвідчив, що кількість завдань, безпосередньо орієнтованих на формування інформаційної культури молодших школярів, також є обмеженою. Водночас простежуються спроби урізноманітнити навчальний процес шляхом інтеграції сучасних інформаційно- комунікаційних технологій. Так, підручник містить завдання на пошук інформації в інтернет-ресурсах, вправи, що передбачають використання QR- кодів для доступу до додаткових матеріалів та аналізу змісту відеороликів, а також завдання, побудовані на застосуванні різних видів медіа.

Перегляньте мультфільм про трембіту із серії «Це наше і це твоє!».

3 Досліди це медіа, давши відповіді на запитання.

Для чого створено цей мультфільм?
 Чим він привертає твою увагу?
 Чи подобається? Чим саме?
 Чи буде корисним для тебе?
 Чи можна довіряти цьому медіапродукту? Чому?

- У вільний час переглянь із друзями, по́другами або рідними інші серії цих пізнавальних мультфільмів про найкраще, що є в рідному краї.

Беззаперечно, що використання QR-кодів та інтеграція відеоматеріалів у навчальний процес підвищують мотивацію школярів до здобуття знань, а також формують початкові компетентності у сфері медіаграмотності та інформаційної культури.

Аналіз підручника «Математика» для 3 класу (автор А. Істер [23]) показав, що основна увага зосереджена на формуванні математичної компетентності учнів, однак окремі завдання мають потенціал для розвитку інформаційної культури. Зокрема, є вправи, які передбачають роботу з різними видами інформації: таблицями, схемами, діаграмами, ілюстраціями. Такі завдання сприяють формуванню умінь читати, інтерпретувати та застосовувати інформацію, подану в різних форматах. Окрім того, у підручнику наявні завдання дослідницького характеру, що передбачають застосування математичних знань у практичних ситуаціях. Це стимулює розвиток навичок пошуку та використання додаткової інформації, необхідної для розв'язання задач.

10. Хочеш дізнатися рік заснування Києва? Кількість одиниць року заснування Києва більша за одиницю. Кількість сотень — у 2 рази більша за кількість одиниць, а кількість десятків — у 2 рази більша за кількість сотень.

Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь. Фрагмент з «Повісті врем'яних літ» ченця Нестора Літописця

У деяких вправах пропонується працювати з довідковою літературою чи цифровими джерелами, що розширює пізнавальну діяльність школярів і створює умови для застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз підручника «Я досліджую світ» (автор О. Тагліна [59]) свідчить про його значний потенціал у формуванні інформаційної культури учнів початкових класів. Підручник містить завдання, які стимулюють учнів до пошуку, збору та обробки інформації з різних джерел, включно з цифровими ресурсами та мультимедійними матеріалами. Вправи, що передбачають спостереження, експериментування, роботу з таблицями, схемами та графіками, сприяють розвитку навичок аналізу, інтерпретації та критичної оцінки інформації.

Особливу увагу приділено формуванню у дітей умінь використовувати отримані дані для практичного застосування та пояснення явищ навколишнього світу, що є ключовим компонентом інформаційної культури. Завдяки інтеграції елементів медіаосвіти, підручник забезпечує умови для розвитку інформаційної грамотності та відповідального ставлення до інформації у процесі навчальної діяльності. Наступним етапом нашої роботи було проведення *констатувального етапу педагогічного експерименту*, який детально представимо у параграфі 2.2.

Таким чином, аналіз сучасного стану формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій показав, що її рівень загалом перебуває на етапі становлення та характеризується нерівномірністю розвитку окремих складових. Найбільш розвиненими виявилися практичні навички роботи з окремими ІКТ-засобами, тоді як уміння критично оцінювати інформацію, дотримуватися правил безпеки в цифровому середовищі та норм авторського права потребують цілеспрямованого формування. Разом із тим, спостерігається зростання зацікавленості дітей у використанні цифрових ресурсів, що створює сприятливі умови для подальшого розвитку інформаційної культури. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від створення відповідного інноваційного освітнього середовища, методичного супроводу та активного впровадження цифрових освітніх технологій.

2.2. Діагностика рівнів сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ.

Першим етапом дослідження став *констатувальний експеримент*, основним завданням якого було аналіз необхідної інформації для подальшого визначення рівня сформованості інформаційної культури учнів початкових класів. З цією метою нами було організовано й проведено діагностичне обстеження, спрямоване на виявлення початкового рівня володіння учнями базовими знаннями, уміннями та навичками у роботі з інформацією. На нашу думку, ефективне формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти неможливе без своєчасної та якісної діагностики рівнів її сформованості. Діагностування є важливим етапом педагогічного дослідження, оскільки дозволяє не лише з'ясувати фактичний стан сформованості в учнів інформаційно-культурних компетентностей, а й визначити динаміку їхнього зростання у процесі навчання. На цьому етапі

важливо встановити, наскільки учні початкових класів володіють базовими навичками пошуку, опрацювання, аналізу та критичного осмислення інформації, чи здатні застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у навчально-пізнавальній діяльності, а також чи виявляють вони ціннісне ставлення до інформації як ресурсу пізнання та саморозвитку.

У межах дослідження проблеми формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти нами було організовано та проведено опитування серед учителів початкових класів .

Метою опитування було з'ясування стану поінформованості педагогів, їхніх поглядів і практичного досвіду щодо формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти засобами ІКТ.

Анкета включала блок запитань, спрямованих на виявлення рівня розуміння вчителями сутності інформаційної культури, їхніх уявлень про ефективні педагогічні умови та методи її формування, а також труднощів, які виникають у процесі реалізації цього завдання. Перелік запитань подано у Додатку А (Б.1).

Проаналізуємо результати опитування, що дали змогу виокремити основні тенденції, суперечності та перспективи формування інформаційної культури в учнів початкової школи засобами ІКТ.

На запитання анкети *«Дайте визначення сутності поняття інформаційна культура»* учителі зазначили, що це інтегральна характеристика особистості, яка включає вміння шукати, опрацьовувати, критично оцінювати та безпечно використовувати інформацію, дотримуючись етичних і правових норм у цифровому середовищі. Частина педагогів стверджує, що інформаційна культура – це здатність учня орієнтуватися в інформаційному потоці та застосовувати інформаційні ресурси для навчання й саморозвитку.

Відповідаючи на запитання *«Які складові інформаційної культури найбільш важливі для учнів початкових класів?»* учителі вказали, що ключовими є: вміння шукати та відбирати потрібну інформацію; вміння критично оцінювати інформацію з різних джерел; навички безпечного

використання інтернету та цифрових ресурсів. Педагоги також акцентували увагу на вихованні культури спілкування в цифровому середовищі та формуванні поваги до авторського права.

Відповідаючи на запитання *«Як Ви оцінюєте рівень сформованості інформаційної культури учнів початкових класів?»*, більшість педагогів визначила його як середній. Невелика частина учителів вважає, що рівень є низьким через недостатній досвід дітей у роботі з цифровими ресурсами. Лише поодинокі респонденти зазначили про достатньо високий рівень.

На запитання *«Як часто Ви використовуєте ІКТ на уроках?»* учителі відповіли, що найчастіше застосовують ІКТ епізодично або регулярно, залежно від теми та мети уроку. Значна частина учителів використовує ІКТ на кожному уроці, інші – кілька разів на тиждень.

На запитання *«Які ІКТ-засоби Ви найчастіше застосовуєте?»* учителі вказали, що переважають мультимедійні презентації, інтерактивна дошка, освітні ігри та електронні підручники. Також широко використовуються інтернет-ресурси (YouTube, онлайн-тести, інтерактивні вправи).

На запитання *«Які інформаційно-комунікаційні технології, на Вашу думку, найбільш ефективні для формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти?»* учителі зазначили, що найрезультативнішими є інтерактивні освітні платформи, онлайн-тренажери, електронні підручники та ресурси для проектної роботи.

Відповідаючи на запитання *«Які форми організації навчання з використанням ІКТ Ви застосовуєте?»*, респонденти відзначили перевагу фронтальної та групової роботи, а також застосування проектних методів. Частина педагогів активно впроваджує індивідуальну роботу учнів із цифровими ресурсами.

На запитання *«Які найбільші труднощі виникають у формуванні інформаційної культури учнів початкових класів?»* учителі вказали, що найчастіше проблемами є недостатня кількість технічних засобів у школах, різний рівень підготовки вчителів у сфері ІКТ, обмежений доступ до

інтернету та низька інформаційно-цифрова грамотність здобувачів початкової освіти.

На запитання *«Які ресурси/умови, на Вашу думку, потрібні для ефективнішого формування інформаційної культури учнів?»* респонденти зазначили, що першочерговими є: сучасне технічне забезпечення класів, доступ до швидкісного інтернету, систематичне оновлення навчальних програм, методичне забезпечення та інтеграція цифрових ресурсів у навчальний процес.

Відповідаючи на запитання *«Чи вважаєте Ви доцільним систематичне проведення тренінгів/курсів для вчителів щодо формування інформаційної культури учнів засобами ІКТ?»*, більшість респондентів відповіла ствердно. Учителі наголосили, що така підготовка допоможе їм краще орієнтуватися в нових технологіях, використовувати сучасні методики та ефективніше формувати інформаційну культуру здобувачів освіти.

Таким чином, нами з'ясовано, що вчителі початкових класів розуміють інформаційну культуру як комплекс умінь і навичок, необхідних для ефективного й безпечного використання інформації в навчальному процесі. Найбільш значущими її складовими вважають уміння знаходити, критично оцінювати та безпечно застосовувати інформацію, дотримуючись норм цифрової етики й авторського права. Найчастіше на уроках застосовуються мультимедійні презентації, інтерактивні дошки, електронні підручники, освітні платформи та інтернет-ресурси. Ефективними для формування інформаційної культури педагоги вважають інтерактивні освітні програми, онлайн-тренажери та проєктні технології. Разом з тим, у процесі формування інформаційної культури учнів початкових класів виникають труднощі, пов'язані з нестачею сучасних технічних засобів, обмеженим доступом до якісних ресурсів, недостатнім рівнем розвитку цифрової грамотності учнів і потребою у підвищенні ІКТ-компетентності учителів. Для підвищення ефективності цього процесу педагоги вбачають необхідність у створенні належних матеріально-технічних умов, удосконаленні методичного

забезпечення та систематичному проведенні курсів і тренінгів для вчителів з питань формування інформаційної культури учнів початкової школи.

Вважаємо, що для визначення рівня сформованості інформаційної культури учнів початкових класів необхідним є обґрунтування її структурних компонентів, критеріїв та показників, які дають змогу оцінити рівень наявних знань, умінь і особистісних якостей. *Компонентно-критеріальна структура інформаційної культури докладно розглядається у параграфі 1.1.* Крім того, під час проведення констатувального експерименту нами виокремлено три рівні сформованості інформаційної культури учнів початкових класів: високий, середній та низький.

Високий рівень сформованості інформаційної культури учнів початкових класів характеризується усвідомленням і системним використанням інформаційно-комунікаційних технологій у навчальній діяльності, здатністю самостійно знаходити, відбирати та критично оцінювати інформацію з різних джерел. Учні вміють безпечно працювати в цифровому середовищі, дотримуються правил етики онлайн-спілкування та виявляють повагу до авторського права. Для них властиві стійкий пізнавальний інтерес, висока активність у використанні цифрових ресурсів та здатність застосовувати здобуту інформацію для розв'язання навчальних і практичних завдань.

Середній рівень сформованості інформаційної культури учнів початкових класів характеризується частковою сформованістю умінь роботи з інформацією. Учні здатні знаходити необхідні дані переважно з допомогою вчителя або за використання підказок, проте мають труднощі з критичним аналізом та відбором інформації. Вони загалом знають правила безпечної поведінки в інтернеті, однак не завжди їх дотримуються. Цифрова комунікація здійснюється на базовому рівні, а пізнавальна активність проявляється епізодично.

Низький рівень сформованості інформаційної культури учнів початкових класів характеризується фрагментарними знаннями та слабко

розвиненими навичками пошуку й використання інформації. Учні відчують значні труднощі у роботі з цифровими ресурсами, рідко застосовують ІКТ у навчанні, не володіють уміннями критичного мислення. Знання про правила безпечної поведінки в мережі є поверховими, часто порушуються, культура цифрового спілкування практично не сформована.

З метою визначення рівня сформованості інформаційної культури учнів початкових класів *за когнітивним компонентом* нами було застосовано розроблену анкету «*Знаю і розумію інформацію*», яка передбачає виявлення обсягу й якості знань школярів про сутність інформації, її властивості та способи подання, а також перевірку розуміння ними базових понять, пов'язаних з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Зміст завдань методики був спрямований на визначення розуміння учнями сутності поняття «інформація» та її різновидів; уміння визначати джерела отримання інформації та канали її передавання; знань про основні способи подання інформації (текстовий, графічний, звуковий тощо); орієнтації у правилах безпечного та доцільного використання інформаційних ресурсів; здатності пояснити роль інформації в навчальній діяльності та повсякденному житті.

Аналіз відповідей показав, що значна частина учнів продемонструвала загальне розуміння сутності поняття «інформація», змогла правильно визначити її основні види та джерела отримання. Водночас результати анкетування засвідчили певні труднощі у розрізненні способів передавання та зберігання інформації, а також у застосуванні знань про інформаційні процеси в життєвих ситуаціях. Зокрема, високий рівень мають по 25% учнів у кожній групі, що свідчить про наявність однакової кількості школярів із ґрунтовними знаннями та сформованими уявленнями про інформацію; чітко розрізняють види інформації (текстову, графічну, звукову), орієнтуються у каналах її передавання та усвідомлюють значення безпечного користування інформаційними ресурсами. Середній рівень зафіксовано у 44% учнів експериментального класу та 50% учнів контрольного класу, що становить

найбільшу частку вибірки і свідчить про переважання учнів із загальними, але не завжди системними знаннями. Низький рівень мають 31% учнів експериментального класу та 25% учнів контрольного класу, що вказує на наявність у частини школярів фрагментарних уявлень про сутність та види інформації.

З метою визначення рівня сформованості інформаційної культури учнів початкових класів за **мотиваційно-ціннісним компонентом** нами було застосовано методику *«Моя мотивація у світі інформації»*, яка передбачала анкетування та опитування молодших школярів. Ця методика дала змогу з'ясувати, наскільки учні зацікавлені у використанні інформаційних технологій, які мотиви спонукають їх до роботи з інформацією, а також визначити домінуючі ціннісні орієнтації щодо застосування цифрових ресурсів у навчальній та повсякденній діяльності.

Аналіз отриманих даних показав, що у контрольній групі 12% учнів проявляли високий рівень мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій, демонструючи активний інтерес та усвідомлюючи практичну цінність цифрових ресурсів у навчанні та повсякденній діяльності. Середній рівень, характерний помірним інтересом до ІТ та застосуванням цифрових ресурсів за потреби, спостерігався у 46% учнів, тоді як низький рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компонента, що характеризується малою зацікавленістю у роботі з інформацією та відсутністю усвідомлення її цінності, був притаманний 42% учнів.

У експериментальній групі розподіл рівнів був подібним: високий рівень зафіксовано у 13% учнів, середній – у 45%, низький – у 42%. Домінування середнього та низького рівнів у більшості учнів обох груп вказує на необхідність цілеспрямованого формування мотиваційно-ціннісного компонента інформаційної культури шляхом систематичного впровадження педагогічних заходів, спрямованих на підвищення інтересу та ціннісного ставлення до інформаційних технологій у навчанні.

З метою визначення рівня сформованості інформаційної культури учнів початкових класів *за діяльнісним компонентом* було проведено педагогічне спостереження за навчальною діяльністю учнів та виконання ними практичних завдань із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Діяльнісний компонент дозволяє оцінити практичні навички учнів у роботі з інформацією, їх здатність застосовувати цифрові ресурси для розв'язання навчальних завдань та повсякденних проблем.

Аналіз результатів показав, що у контрольній групі 10% учнів продемонстрували високий рівень сформованості діяльнісного компонента, що характеризується самостійним і продуктивним використанням цифрових ресурсів у навчальній діяльності. Середній рівень, притаманний учням, які потребують часткової допомоги та підтримки під час роботи з інформаційними технологіями, спостерігався у 48% школярів. Низький рівень, що характеризується відсутністю практичних навичок та нерегулярним застосуванням цифрових ресурсів, був зафіксований у 42% учнів.

У експериментальній групі розподіл рівнів був подібним: високий рівень відзначено у 12% учнів, середній – у 50%, низький – у 38%.

Результати констатувального етапу педагогічного експерименту представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати визначення рівнів сформованості інформаційної культури на констатувальному етапі експерименту

Рівень	Когнітивний		Ціннісно-мотиваційний		Діяльнісний	
	ЕГ%	КГ %	ЕГ%	КГ %	ЕГ %	КГ %
<i>Високий</i>	25	25	13	12	12	10
<i>Середній</i>	44	50	45	46	50	48

<i>Низький</i>	31	25	42	42	38	42

Таким чином, на констатувальному етапі педагогічного експерименту було проведено діагностику рівнів сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційними технологіями. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що переважна більшість учнів характеризується середнім та низьким рівнями сформованості інформаційної культури. При цьому у більшості здобувачів освіти виявлено труднощі у практичному використанні мобільних пристроїв для створення медіапродуктів, що свідчить про недостатній рівень сформованості діяльнісного компонента інформаційної культури.

Отже, отримані результати підкреслюють необхідність проведення формувального етапу педагогічного експерименту, спрямованого на системне підвищення рівня інформаційної культури здобувачів початкової освіти шляхом активного залучення засобів мобільних технологій у навчальну діяльність.

З огляду на це, актуальним завданням є ***розробка та впровадження методики***, орієнтованої на системне формування інформаційної культури, що передбачає розвиток когнітивних, мотиваційно-ціннісних та діяльнісних компонентів, активне залучення учнів до роботи з цифровими ресурсами та мобільними технологіями, а також стимулювання самостійної пізнавальної та творчої активності у навчальному процесі.

2.3. Методика формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ.

У процесі дослідження нами була розроблена методика, спрямована на формування інформаційної культури учнів 3 класу засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета методики: системне формування інформаційної культури учнів 3 класу через розвиток навичок роботи з інформаційними ресурсами та мобільними технологіями, підвищення мотивації до навчальної діяльності та стимулювання творчої активності.

Завдання методики:

- забезпечити розвиток навичок роботи з цифровими пристроями та освітніми платформами;
- формувати вміння знаходити, аналізувати та використовувати інформацію для виконання навчальних завдань;
- розвивати критичне мислення, логічне та творче застосування інформаційно-комунікаційних технологій;
- підвищувати мотивацію учнів до навчання через інтерактивні та практичні завдання.

Запропонована методика передбачала поетапну організацію навчальної діяльності, яка включала чотири взаємопов'язані етапи:

Підготовчо-мотиваційний етап, під час якого здійснювалося формування позитивної мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій, створювалося сприятливе навчальне середовище та забезпечувалося усвідомлення учнями значущості інформаційної культури у сучасному освітньому процесі.

Практичний етап, що передбачав виконання учнями вправ і завдань з використанням мобільних пристроїв, спрямованих на розвиток умінь пошуку, опрацювання та представлення інформації.

Аналітичний етап, де здійснювалося осмислення й оцінювання результатів виконаної діяльності, формувалася здатність учнів до рефлексії, самооцінювання та критичного аналізу отриманої інформації.

Творчий етап, на якому учні мали змогу застосовувати набуті знання й вміння у створенні власних інформаційних продуктів (презентацій, інтерактивних завдань, віртуальних карток тощо), що сприяло розвитку

їхньої креативності, комунікативних умінь та ціннісного ставлення до використання інформаційних ресурсів.

На початковому етапі реалізації методики – *підготовчо-мотиваційному* – основна увага приділялася формуванню в учнів початкових класів загальних уявлень про інформацію та її значення у житті людини. Здобувачі початкової освіти ознайомлювалися з поняттями «інформація» та «джерела інформації», опановували елементарні способи роботи з інформацією.

З метою актуалізації уваги та мотивації до роботи із сучасними цифровими засобами навчання здобувачам освіти пропонувалося ознайомлення з навчальними відеоматеріалами, зокрема з роликами «Роль інформації в житті людини» та «Я у світі інформації». Використання відеоконтенту сприяло формуванню вмінь сприймати та осмислювати інформацію, підвищувало рівень її розуміння і водночас створювало позитивний емоційний фон, що стимулювало інтерес школярів до інформаційної діяльності.

На цьому етапі учні залучалися до нового виду навчальної діяльності – використання персональних мобільних пристроїв. Вчитель демонстрував учням приклади медіапродуктів, створених за допомогою цифрових засобів, зокрема презентацій, інтерактивних вправ та мультимедійних завдань. Така діяльність сприяла формуванню позитивної мотивації до навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку пізнавальної активності.

На *практичному етапі* головна увага приділялася розвитку в учнів початкової школи навичок, необхідних для ефективного використання мобільних пристроїв у процесі пошуку, збереження та опрацювання інформації. Здобувачі освіти поступово опановували вміння орієнтуватися у цифровому середовищі, застосовувати пошукові системи для виконання елементарних навчальних завдань, а також створювати власні інформаційні продукти у простих форматах. Зокрема, під час уроків мовно-літературної освітньої галузі учням пропонувалися вправи з пошуку навчальної інформації

в мережі Інтернет за допомогою персональних пристроїв. Такі завдання, як «Знайди визначення», «Перевір факт», «Пошукай ребуси про...», «Знайди кросворди про...» сприяли формуванню навичок цілеспрямованої роботи з пошуковою системою Google, а також виховували критичне ставлення до отриманих результатів. Учні поступово оволодівали алгоритмами пошукової діяльності, вчилися відбирати достовірні відомості та зберігати інформацію на власних мобільних пристроях для подальшого використання.

Важливим завданням цього етапу було формування в учнів умінь створювати прості медіапродукти – текстові повідомлення, електронні картки, схеми чи невеликі презентації, що давало змогу засвоювати різні способи представлення інформації у доступних цифрових форматах. Для цього школярам пропонувалися покрокові інструкції та правила створення медіаконтенту, які вони опановували у практичній діяльності.

Пропонуємо учням третього класу інтерактивну гру для формування інформаційної культури на уроках української мови та літератури. Гра побудована на основі пошуку інформації про героїв казок та оповідань, складання описів і створення інтерактивних «карток персонажів».

Учитель демонструє на інтерактивній дошці або через проектор приклади «карток персонажів» з тексту казки. Пояснюється, що кожен учень або група учнів повинні знайти інформацію про героя, його риси, дії та мотиви. Учні працюють у парах або малих групах, використовуючи цифрові інструменти (Google Docs, Padlet або LearningApps). Учні створюють власні інтерактивні картки персонажів: вказують ім'я героя, його риси характеру; додають ілюстрації або малюнки, створені самостійно; коротко описують основні події, в яких бере участь герой. Учні можуть обмінюватися картками між групами, порівнювати результати та доповнювати один одного.

Учитель разом з учнями обговорює результати, підкреслює логіку та творчий підхід до виконання завдань. Визначаються кращі «картки героя», наголошуючи на правильності інформації, креативності та якості оформлення.

Інтерактивна гра дозволяє поєднати навчання та творчість, сприяє розвитку інформаційної компетентності учнів та формуванню ключових навичок інформаційної культури: пошук, оцінка та презентація інформації у доступній та цікавій формі.

Цікавим завданням для учнів є опрацювання обраного вірша: учні повинні пояснити незнайомі слова, зробити логіко-інтонаційну розмітку тексту, визначити темп і паузи для виразного читання. Окрім того, здобувачі освіти за допомогою стандартного застосунку «Диктофон» на мобільному пристрої фіксували виразне читання вірша, редагували файл (обрізка початку та завершення, коректне збереження під визначеною назвою), а потім завантажували його у спільну електронну папку або презентували безпосередньо в класі.

Гра-квест «Цифровий детектив» спрямована на формування навичок пошуку, аналізу та критичного осмислення інформації, розвиток інформаційної культури учнів початкових класів. Учитель пропонує здобувачам історію:

«Загубився ключ до скарбниці знань. Щоб його знайти, потрібно виконати кілька завдань і розшифрувати підказки». Учні працюють у командах, використовуючи власні гаджети (смартфони чи планшети). Завдання розміщені у вигляді QR- кодів, розташованих у класі (або на інтерактивній дошці). Відсканувавши код, команда отримує завдання: знайти правильну відповідь у навчальному відео; скласти ребус у мобільному додатку; відшукати достовірну інформацію в безпечних джерелах (заздалегідь підготовлений список сайтів); виконати міні- вікторину у формі Google Forms чи Kahoot! За правильні відповіді учні отримують «ключові слова». Об'єднавши їх, знаходять «код від скарбниці». Фінальне завдання – скласти спільне повідомлення у Padlet або Jamboard, що відображає знайдене «знання-скарб».

Мета гри «Полювання на факти» полягає у розвитку умінь відрізняти

достовірну та недостовірну інформацію. Учитель пропонує учням набір тверджень (частина з них правдиві, інші – фейкові). Завдання учнів – за допомогою гаджетів перевірити факти в безпечних джерелах (електронні енциклопедії, рекомендовані освітні сайти). За кожну правильно визначену інформацію команда отримує «зірочку істини». Перемагає команда, що збрала найбільше «зірочок».

Отже, учні вчаться працювати з цифровими ресурсами, критично оцінювати інформацію, взаємодіяти в команді та застосовувати гаджети в навчальних цілях.

На уроках математики пропонуємо здобувачам освіти вводити результати власних обчислень у таблицю, класифікуючи дані за типами завдань і створити «віртуальну скарбничку» у Google Таблицях. Це дозволяє закріпити поняття систематизації та впорядкування даних, а також сприяє розвитку початкових умінь роботи з електронними таблицями.

Учням пропонується виконати серію завдань на додавання та віднімання чисел у середовищі LearningApps. Завдяки ігровому формату виконання вправ учні не лише закріплюють арифметичні вміння, але й набувають досвіду роботи з онлайн-середовищем, що стимулює інтерес до математики та розвиває елементи інформаційної культури.

«Математичний лабіринт» викликав зацікавленість в учнів. Школярі проходили цифровий «лабіринт», виконуючи обчислювальні завдання в LearningApps/Kahoot. Кожен правильний результат відкриває наступний рівень лабіринту.

На уроках «Я досліджую світ» нами було розроблено творче завдання «Дослідник природи», спрямоване на формування інформаційної культури учнів третього класу шляхом інтеграції навчального змісту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Учні за допомогою мобільних пристроїв та пошукової системи Google здійснювали пошук відомостей про вибраний об'єкт (тварину, рослину або природне явище). При цьому

важливим акцентом було навчання школярів здійснювати критичний відбір інформації з різних джерел, звертаючи увагу на її достовірність і доступність для сприйняття. На основі зібраних відомостей учні проводили узагальнення інформації: добирали найбільш важливі факти, складали короткі описи, здійснювали класифікацію за основними ознаками. Учні створювали цифрові медіапродукти: мультимедійні презентації у сервісі Canva або інтерактивні карти у Google Earth, де відображали поширення виду, його особливості або зв'язки з іншими природними об'єктами. Під час уроку кожен учень або група представляли результати власної роботи: демонстрували створену презентацію чи інтерактивну карту, пояснювали логіку відбору інформації та робили висновки щодо значення дослідженого об'єкта в природі.

Цілями рольової гри *«Інформаційні рятівники»* є формування відповідального ставлення до використання інформаційно-комунікаційних технологій. Учні розподіляються на ролі: «журналісти», «фактчекери», «редактори». Завдання: створити коротке повідомлення (наприклад, новину про подію в школі).

«Фактчекери» перевіряють достовірність даних у відкритих джерелах, а «редактори» оформлюють текст у спільному документі (Google Docs).

Аналітичний етап забезпечує перехід від репродуктивного засвоєння знань до їхнього осмисленого перетворення: зіставлення, інтерпретації, узагальнення та критичної оцінки. Саме на цьому етапі актуалізуються вищі пізнавальні операції (аналіз, синтез, оцінювання), розвивається пошукова пізнавальна активність і навчальна самостійність. Для формування інформаційної культури учнів аналітичний етап є ключовим, адже навчає: співвідносити нові відомості з наявними теоретичними знаннями; виявляти причинно-наслідкові зв'язки, суперечності та прогалини; застосовувати критерії достовірності джерел (авторитетність, актуальність, доказовість, відсутність/наявність упередженості); будувати аргументовані висновки та презентувати їх у різних формах.

Творчий етап є логічним продовженням аналітичного, адже після

формування вмінь аналізувати, співвідносити та критично оцінювати інформацію, здобувачі освіти переходять до створення власних інтелектуальних і практичних продуктів. Цей етап орієнтований на розвиток креативності, продуктивного мислення, уяви, ініціативності та здатності до самовираження.

Отже, на формувальному етапі експериментального дослідження нами було розроблено та впроваджено авторську методику формування інформаційної культури молодших школярів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. У процесі реалізації зазначеної методики здійснено її апробацію в умовах освітнього середовища початкової школи, що дало можливість простежити динаміку змін у рівнях сформованості інформаційної культури здобувачів початкової освіти.

2.4. Аналіз результатів експериментального дослідження.

На завершальному етапі педагогічного дослідження нами було організовано та проведено **контрольний зріз**, основна мета якого полягала у виявленні динаміки та здійсненні порівняльного аналізу результатів формувального експерименту з метою оцінки ефективності впровадження методики формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. До контрольного етапу експерименту було залучено учнів обох груп – експериментального класу, де впроваджувалася розроблена нами методика, та контрольного класу, де навчально-виховний процес здійснювався за традиційною програмою без використання спеціально організованих педагогічних умов.

У ході контрольного зрізу здійснено повторну діагностику рівня сформованості інформаційної культури учнів, яка охоплювала оцінювання когнітивного, ціннісно-мотиваційно, діяльнісного компонентів. Для забезпечення достовірності результатів було використано діагностичний

інструментарій, застосований на констатувальному етапі дослідження. Це дало можливість провести об'єктивне зіставлення отриманих даних, визначити позитивну чи негативну динаміку, а також простежити вплив запропонованої методики на рівень формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти.

Результати контрольного зрізу, проведеного на завершальному етапі експериментального дослідження, засвідчили наявність позитивної динаміки у формуванні інформаційної культури учнів початкових класів за визначеними компонентами і представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Результати визначення рівнів сформованості інформаційної культури
після формувального етапу експерименту**

Рівень	Когнітивний		Ціннісно- мотиваційний		Діяльнісний	
	ЕГ%	КГ %	ЕГ%	КГ %	ЕГ %	КГ %
<i>Високий</i>	30	35	13	12	12	10
<i>Середній</i>	53	55	45	46	50	48
<i>Низький</i>	17	10	42	42	38	42

Дані, отримані під час оцінювання когнітивного компонента, засвідчили, що 30% здобувачів освіти експериментальної групи та 35% учнів контрольної групи демонструють високий рівень сформованості інформаційної культури; 53% експериментальної та 55% контрольної групи – середній рівень; відповідно 17% та 10% – низький. Аналіз динаміки показав, що у контрольній групі високий рівень зріс на 11%, середній – на 12%, а

низький знизився на 23%. В експериментальній групі зафіксовано зростання високого рівня на 5%, середнього – на 9%, тоді як кількість учнів із низьким рівнем зменшилася на 14%. Результати представлені на рис. 2.5.

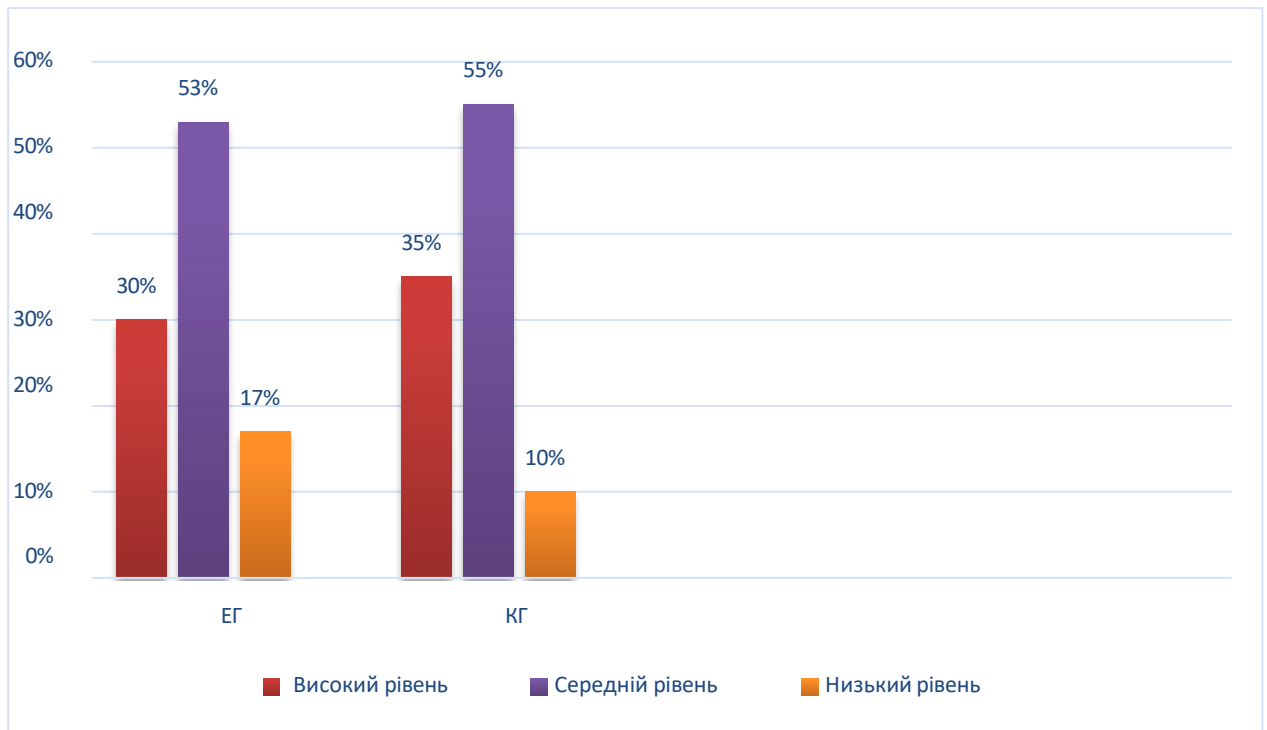

Рис.2.2. Рівні сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ за когнітивним компонентом (контрольний етап експерименту)

Так, за ціннісно-мотиваційним компонентом було встановлено, що 28% здобувачів початкової освіти експериментальної групи та 30% учнів контрольної групи досягли високого рівня сформованості інформаційної культури; 52% експериментальної та 55% контрольної групи перебувають на середньому рівні; 20% учнів експериментальної та 15% контрольної групи залишаються на низькому рівні. Порівняльний аналіз результатів показав, що у контрольній групі кількість здобувачів освіти з високим рівнем інформаційної культури зросла на 6%, із середнім – на 6%, водночас кількість учнів із низьким рівнем зменшилася на 10%. В експериментальній групі високий рівень зріс на 1%, середній – на 5%, тоді як частка учнів із низьким

рівнем знизилася на 11%. Це свідчить про ефективність цілеспрямованого педагогічного впливу.

Результати представлені на рис. 2.5.

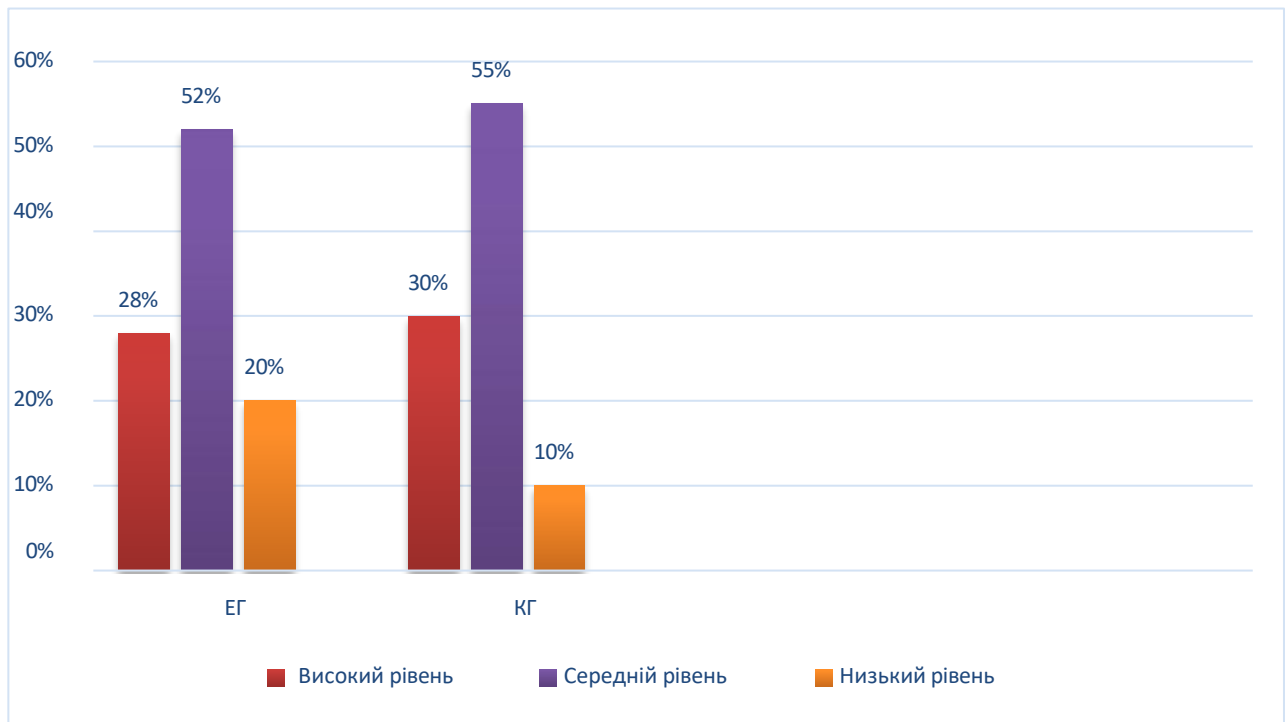

Рис.2.2. Рівні сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ за ціннісно-мотиваційним компонентом (контрольний етап експерименту)

Вивчення результатів за діяльнісним компонентом показало, що 32% учнів експериментальної групи та 30% учнів контрольної групи мають високий рівень сформованості інформаційної культури; 51% експериментальної та 53% контрольної групи – середній; по 17% в обох групах – низький. Динаміка засвідчила, що у контрольній групі високий рівень зріс на 11%, середній – на 12%, тоді як кількість учнів із низьким рівнем зменшилася на 23%. В

експериментальній групі показники зросли відповідно на 11% (високий рівень) і 11% (середній рівень), а кількість здобувачів освіти з низьким рівнем знизилася на 11%. Результати представлені на рис. 2.5.

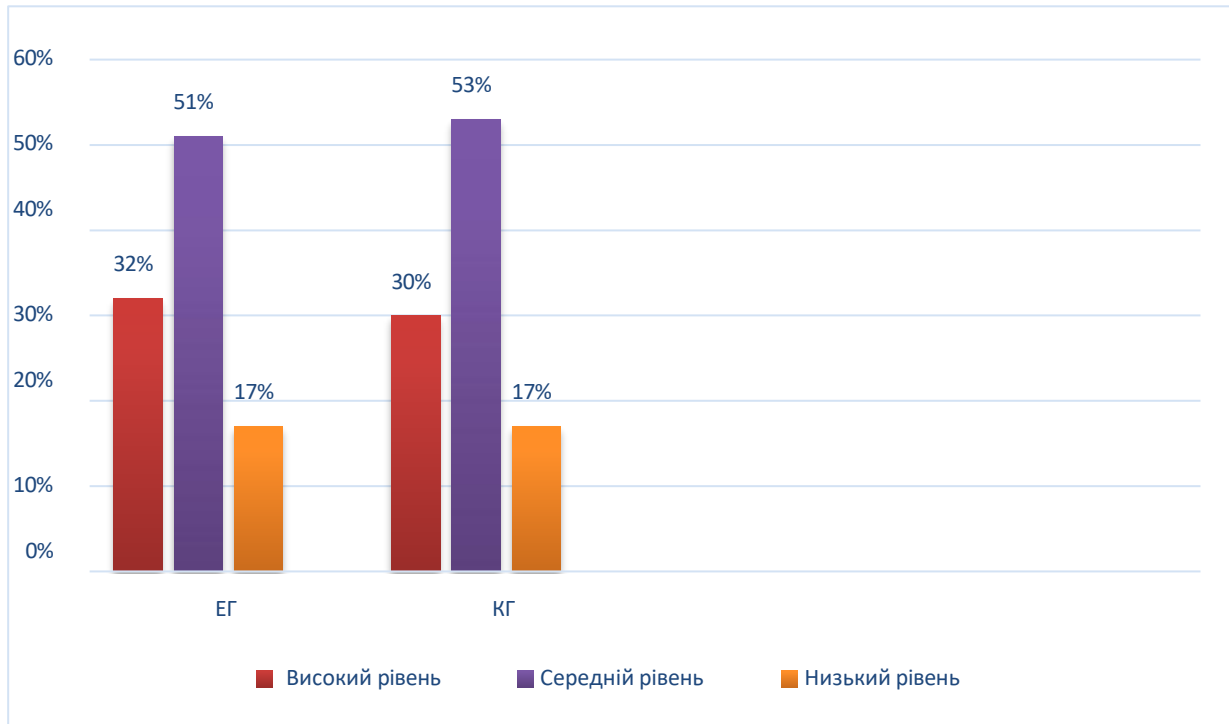

Рис.2.2. Рівні сформованості інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ за діяльнісним компонентом (контрольний етап експерименту)

Таким чином, узагальнені результати контрольного зрізу підтвердили позитивний вплив запропонованої методики формування інформаційної культури учнів початкових класів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. В експериментальній групі було зафіксовано більш значне зростання кількості учнів із високим і середнім рівнем сформованості інформаційної культури та суттєве зменшення частки тих, хто залишився на низькому рівні. Це свідчить про ефективність розроблених педагогічних умов і доводить доцільність їх застосування в освітньому процесі початкової школи.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз теоретичних засад та практичного стану формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій засвідчив, що проблема є

актуальною в умовах реалізації Концепції Нової української школи, цифровізації освіти та модернізації навчального процесу. Разом із тим, результати дослідження свідчать про те, що процес формування інформаційної культури в учнів початкових класів перебуває на етапі становлення і потребує подальшої науково- методичної підтримки.

Аналіз державних нормативних документів, типових освітніх програм (під керівництвом Р.Шияна та О.Савченко) та змісту підручників для 3-го класу показав, що завдання формування інформаційної культури поступово інтегруються у зміст початкової освіти, переважно через мовно-літературну та інтегровану освітні галузі. Важливе місце у цьому процесі посідає змістова лінія

«Досліджуємо медіа», спрямована на розвиток основ медіаграмотності, умінь аналізувати, критично оцінювати та творчо використовувати інформацію з різних джерел. Водночас виявлено, що підручники містять обмежену кількість завдань, спрямованих безпосередньо на розвиток критичного мислення, інформаційної грамотності та безпечної поведінки в цифровому середовищі. Разом із тим, спостерігається позитивна тенденція до зростання інтересу учнів до цифрового навчання та використання інтерактивних ресурсів, що створює сприятливі умови для розвитку інформаційної культури. Значну роль у цьому процесі відіграє професійна компетентність учителя, його готовність використовувати інноваційні педагогічні технології, створювати цифрове освітнє середовище та забезпечувати педагогічну підтримку здобувачів освіти.

У ході констатувального етапу експерименту з'ясовано, що рівень сформованості інформаційної культури учнів початкових класів переважно середній або низький, що виявляється у труднощах роботи з цифровими ресурсами. Це зумовлює потребу в упровадженні методики, спрямованої на розвиток когнітивного, мотиваційно-ціннісного та діяльнісного компонентів інформаційної культури. Розроблена та впроваджена методика формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами ІКТ забезпечила

цілеспрямований розвиток умінь пошуку, аналізу, оцінювання та представлення інформації. Її реалізація сприяла підвищенню мотивації до навчання, розвитку критичного й творчого мислення, умінь командної взаємодії та відповідального ставлення до використання цифрових ресурсів. Ефективність методики підтверджено позитивною динамікою рівнів сформованості інформаційної культури учнів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти здійснено теоретичне узагальнення та практичне обґрунтування можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі для підвищення рівня сформованості інформаційної культури здобувачів початкової освіти. Результати проведеного експериментального дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань, що уможливило такі висновки:

1. У межах теоретичного аналізу опрацьовано наукові підходи, які дозволяють стверджувати, що поняття *«інформаційна культура»* у педагогічній науці є багатограним, адже охоплює як систему знань, умінь і навичок роботи з інформацією, так і сформованість ціннісних орієнтацій та інформаційної поведінки особистості.

З'ясовано, що в умовах цифрової трансформації освіти особливого значення набуває *формування в учнів початкових класів інформаційної культури* як інтегрованої особистісної характеристика, що виявляється у здатності цілеспрямовано, критично та творчо здійснювати діяльність з пошуку, відбору, аналізу, зберігання та передавання інформації в різних формах і видах із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з дотриманням етичних та правових норм.

2. Обґрунтовано психолого-педагогічні особливості формування інформаційної культури учнів початкових класів. Доведено, що формування інформаційної культури учнів є складним і багатовимірним процесом, що зумовлений поєднанням психологічних характеристик молодшого шкільного віку та педагогічних умов організації освітнього середовища. Разом з тим, ефективна педагогічна стратегія повинна забезпечувати поєднання традиційних та інноваційних форм навчання, інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій у зміст освіти, створення сприятливого

емоційного середовища та виховання ціннісного ставлення до інформації. Урахування цих чинників сприятиме не лише засвоєнню технічних навичок роботи з інформацією, а й розвитку критичного мислення, комунікативної компетентності та безпечної поведінки у цифровому середовищі, що є підґрунтям для становлення особистості учня як активного й відповідального учасника інформаційного суспільства.

3. Визначено педагогічні умови формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій: інтеграція ІКТ у зміст навчальних предметів, що сприяє формуванню в учнів початкових уявлень про способи пошуку, відбору, аналізу та узагальнення інформації; формування позитивної мотивації до використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу пізнання, творчості та комунікації; організація практико-орієнтованої діяльності учнів з використанням мобільних пристроїв та інших ІКТ-засобів (проекти, дослідження, квести, інтерактивні вправи).

4. Визначено структуру інформаційної культури учнів початкових класів, яка охоплює низку взаємопов'язаних компонентів: когнітивного (знання про інформаційні ресурси, технології та принципи їх застосування), ціннісно-мотиваційного (усвідомлення значущості інформаційної культури для самореалізації, пізнання та розвитку), діяльнісного (уміння працювати з інформацією та цифровими інструментами).

5. З метою з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми в освітньому процесі було здійснено аналіз державних нормативних документів, типових освітніх програм і підручників для учнів початкової школи, зокрема для 3-го класу. Дослідження змісту типових освітніх програм, укладених під керівництвом Р.Шияна та О.Савченко, показало, що питання формування інформаційної культури молодших школярів поступово посідає все більш значуще місце у змісті початкової освіти. Серед основних завдань окреслено не лише розвиток мовленнєвих і читацьких

компетентностей, а й формування умінь знаходити, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати та творчо застосовувати інформацію з метою особистісного розвитку дитини.

Аналіз змісту сучасних підручників засвідчив, що значна увага приділяється завданням, спрямованим на розвиток умінь роботи з візуальною інформацією – ілюстраціями, схемами, таблицями, діаграмами та довідковими матеріалами. Окрім того, у навчальний матеріал інтегровано елементи медіаосвіти, зокрема завдання на аналіз текстів різних жанрів, створення коротких інформаційних повідомлень, обговорення медіаобразів тощо. Такі вправи сприяють формуванню критичного мислення, розвитку інформаційної грамотності та вихованню свідомого, відповідального ставлення до сприйняття й використання інформації у повсякденному житті здобувачів початкової освіти. Нами з'ясовано, що вчителі початкових класів розуміють інформаційну культуру як комплекс умінь і навичок, необхідних для ефективного й безпечного використання інформації в навчальному процесі. Найбільш значущими її складовими вважають уміння знаходити, критично оцінювати та безпечно застосовувати інформацію, дотримуючись норм цифрової етики й авторського права. Найчастіше на уроках застосовуються мультимедійні презентації, інтерактивні дошки, електронні підручники, освітні платформи та інтернет-ресурси. Ефективними для формування інформаційної культури педагоги вважають інтерактивні освітні програми, онлайн-тренажери та проєктні технології.

Розроблено та впроваджено *методику*, орієнтовану на системне формування інформаційної культури учнів початкових класів. Вона спрямована на цілісний розвиток когнітивного, мотиваційно-ціннісного та діяльнісного компонентів, передбачає активне залучення здобувачів освіти до роботи з цифровими ресурсами, інтерактивними платформами та мобільними технологіями. Особливу увагу приділено створенню умов для

формування в учнів умінь самостійно шукати, аналізувати, критично оцінювати та творчо використовувати інформацію у навчальній діяльності. Реалізація запропонованої методики сприяє розвитку інформаційної грамотності, формуванню відповідального ставлення до інформації, підвищенню пізнавальної активності та готовності молодших школярів до ефективної діяльності в умовах сучасного цифрового освітнього середовища.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, оскільки потребують подальшого вивчення питання практичного застосування інформаційно-комунікаційних технологій у класах з інклюзивним навчанням, а також у контексті позакласної та проєктної діяльності здобувачів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська В. Етапи впровадження ІКТ в освітній процес початкової школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. (7). 2018. С.38–49. URL:<https://doi.org/10.31865/2414-9292.7.2018.140580> (дата звернення: 18.03.2025 р.).
2. Андрієвська В. М., Прокопенко А. І. Компоненти готовності вчителя початкової школи до використання ІКТ як інструменту формування метапредметних ІКТ-вмінь учнів. *Педагогіка та психологія*. Харків : ХНПУ, 2018. Вип. 59. С.139–149.
3. Анічкіна О. В. На шляху до хімічної смарт-освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. №12. Т. 1. С.9–13.
4. Антонова О. Нова українська школа: використання інформаційно комунікаційних технологій у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2020. 96 с.
5. Биков В. Ю. Проектування і використання відкритого хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти / Вернигора С.М., Гуржій А.М., Новохатько Л.М., Спірін О.М., Шишкіна М.П. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. 6(74). С.1–19.
6. Биков В. Ю. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта ХХІ століття»*. 2020. №1. С.27–36.
7. Білоус В. Мобільні навчальні додатки в сучасній освіті. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1-2 (20-21). С.353–362.
8. Білоус В. В. Мобільні додатки для навчання математики як засіб підвищення мотивації учнів молодшої школи. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. №3. С.303–309.
9. Большакова І., Пристінська М. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти: у 2-х част. Ч. 1. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 112 с.

10. Буткевич А. В. Формування інформаційної культури майбутніх педагогів. *Наукові записки. серія: педагогічні науки.* (214). 2024. С.137–141.
11. Васько О., Білер О., Шаповалова О. Педагогічні умови застосування елементів мобільного навчання в освітньому процесі початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип 47. Т. 1. С.297–303.
12. Вашуленко М. С., Васильківська Н. А., Дубовик С. Г. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти : у 2-х част. Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.
13. Горбатюк Р. М., Тулашвілі Ю. Й. Мобільне навчання як нова технологія вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2013. Вип. 27. С.31–34.
14. Грабар Н., Соколовська Т. Інформаційні потреби та інформаційна культура в сучасному вимірі. *Бібліотечний форум України.* 2014. №3 (45). С.5–7.
15. Грипич С. Н., Буравкова Л. М. Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід : навч. посіб. / за заг. ред. С. Н. Грипич. Рівне : Зень О., 2017. 366 с.
16. Державний стандарт початкової освіти.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.12.2024 р.).
17. Завальна І. Інформатизація освіти як чинник розвитку інформаційного суспільства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки.* 2017. № 865. С. 211-214.
18. Закон України «Про вищу освіту». 2014. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.11.2024 р.).
19. Закон України «Про загальну середню освіту».
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 18.11.2024 р.).
20. Закон України «Про освіту». 2017. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.11.2024 р.).

21. Іваньшина Н. М. Сутність та поняття інформаційної культури особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. №2. С.57–65.
22. Імбер В. І. Комп'ютерна грамотність та інформаційна безпека дітей молодшого шкільного віку на уроках інформатики: дуальний підхід. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2016. 46. С.17–21.
23. Істер О.С. Математика: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти : у 2-х част. Ч. 1. Київ : Генеза, 2025. 144 с.
24. Карабін О. Інформаційна культура студентів в контексті модернізації педагогічної освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2005. 2. 149 с.
25. Карташова Л. А., Пліш І. В., Бахмат Н. В. Розвиток цифрової компетентності педагога в інформаційно-освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. 6 (68). С.193–205.
26. Кісіль Я. В. Мобільне навчання як засіб удосконалення навчально-виховного процесу. *Новітні інформаційно-комунікаційні технології в освіті (ІСТЕ-2015)*. Полтава : ФОБ Болотін А.В., 2015. С.154–156.
27. Ковальчук Л. В., Михайліна Т. В. Інформаційна культура як феномен інформаційного суспільства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №3. С.38–41.
28. Коломоєць О., Головата О. Формування інформаційної культури майбутнього фахівця у контексті сучасних освітніх завдань. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія «Історичні науки»*. 2020. №10. С.310–333.
29. Коношевський Л. Л., Стецька Ю. В. Особливості формування основ інформаційної культури дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти. *Modern Information Technologies and Innovation*

- Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems, 51. 2022. С.52–56.
30. Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 №67-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.06.2025 р.).
  31. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.02.2025).
  32. Коростіль Л. А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. 2018. С.82–88.
  33. Лаврентьєва Г. П. Пропедевтика формування інформаційної культури учнів початкової школи. *Інформаційні технології і засоби навчання* 2013. Том 37. №5. С.53–65.
  34. Литвинов А. С. Педагогічний провайдинг інновацій в освіті : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2018. 265 с.
  35. Макаренко Л. Л. Інформатизація освіти як пріоритетний напрям модернізації освіти в умовах інформаційного суспільства. Науковий часопис НПУ імені М.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки і перспективи. Київ, 2013. 43. С.118.
  36. Макаренко Л. Л. Інформаційна культура особистості: історико-педагогічний аналіз. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 53. 2016. С.128–141.
  37. Мардаренко О. В. Інтерактивні комунікативні технології освіти: мобільне навчання як нова технологія в підвищенні мовної компетенції студентів немовних ВНЗ. *Інформатика та математичні методи в моделюванні*. 2013. Т.3. №3. С.288–293.

38. Мізюк В., Дмитрієва М. Використання мобільних технологій на уроках інформатики в умовах змішаного навчання. *Український педагогічний журнал*. 2019. №3. С.85–93.
39. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.06.2025 р.).
40. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / za zag. red. H. M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.
41. Новицька Н. Б. Критерії становлення і формування інформаційної культури в Україні. *Науковий вісник НА ДПСУ України*. 2004. №5 (27). С.226–231.
42. Новицька Н. Б., Новицький А. М., Приймаченко Д. В. Інформаційна культура як складова формування державної політики у сфері фахової передвищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія Право*. 2023. Вип. 75, част. 1. С.255–259.
43. Онищенко І. В. Інформаційно-освітнє середовище Нової української початкової школи як засіб формування інформаційної культури молодших школярів. Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2021. С. 110–113.
44. Онищенко І. В. Мобільні технології як засіб формування мотивації учіння молодших школярів в умовах інформаційно-освітнього середовища Нової української школи. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 20-21 квітня 2022 р. / М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2022. Ч.1. С.48–50.
45. Онопченко О. Формування інформаційної культури учнів початкової школи в умовах інформаційного інтернет-середовища. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 12. 2014. С.6–13.

- 46.Палеха Ю. І., Палеха О. Ю., Горбань Ю. І. Інформаційна культура: навч. посібн. / за заг. ред. проф. Палехи Ю.І. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 400 с.
- 47.Прудникова О. В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс. *Монографія*. Харків : Право, 2015. 352 с.
- 48.Пушкарьова Т. Інформаційно-комунікаційна компетентність – важливий чинник формування світогляду учнів. *Рідна школа*. 2010. № 9. С. 9–12.
- 49.Руденко Ю. Інформаційна культура: вимоги та рівні вихованості. *Шкільний світ*. 2015. №17. С.9–11.
- 50.Руцька К. О. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках в початковій школі: *навч.-метод. посіб.* Вінниця : ММК, 2016. 79 с.
- 51.Салогуб С. А. Освітній потенціал інформатики у формуванні інформаційної культури молодшого школяра. Наукові записки. Серія: *Педагогічні та історичні науки*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 119. С.169–176.
- 52.Салогуб С. А. Формування основ інформаційної культури учнів початкової школи на заняттях з технологій. *Дис. канд. пед. наук* : 13.00.02. Київ, 2015. 246 с.
- 53.Сидоркін Є. Формування інформаційної компетентності учнів засобами комп'ютерних технологій. *Рідна школа*. 2014. № 4/5. С. 53–56.
- 54.Силюга Л., Вепрів Т. Дидактичні принципи виховання інформаційної культури учнів початкової школи. *Молодь і ринок*. 2019. №8. С.71–74.
- 55.Слободяник О. В. Мобільні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності з природничо-математичних дисциплін. Збірник матеріалів *Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми природничо-математичної освіти в середній і вищій школі»*. Харків : Вид-во ХНТУ, 2018. С.19–21.
- 56.Співаковський О. Методика застосування ІКТ у початковій школі. Початкова освіта. Серія: *Шкільний світ*. 2013. №18–19. С.39–47.

57. Спірін О. М., Колос К. Р. Технологія організації навчання учнів в умовах карантину на базі платформи Moodle. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. № 5(79) С. 29–58.
58. Старікова Н. Використання інформаційних технологій у початковій школі. *Завуч. Серія : Шкільний світ*. 2014. №12. С.8–16.
59. Тагліна О. Я досліджую світ: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти : у 2-х част. Ч. 1. (О.Тагліна, О.Агеєва, Н.Котелянець, В.Вдовенко, Харків, В-во «Ранок». 2025. 144 с.
60. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. URL:[https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.14/Typova.osvitnya.prohrama.3 4.Savchenko.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.14/Typova.osvitnya.prohrama.3%204.Savchenko.pdf) (дата звернення:25.06.2025 р.).
61. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б. 3-4 клас. URL:[https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.14/Typova.osvitnya.prohrama.3 4.Shyuan.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.14/Typova.osvitnya.prohrama.3%204.Shyuan.pdf) (дата звернення:25.06.2025 р.) .
62. Хіміч Я. О. Формування інформаційної культури здобувачів вищої освіти в цифрову епоху. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. №1. С.86–95.
63. Цимбалюк В. С. Інформаційна культура: *навч. посіб*. Ірпінь : Національний університет ДПС України. 2007. 254 с.
64. Юрченко А. О. Про засоби візуалізації навчального матеріалу за допомогою хмар слів. *Інформаційні технології в освітньому процесі*. Чернігів : ЧОШПО імені К. Д. Ушинського. 2017. С.139–143.

ДОДАТКИ

Додаток А

Б. 1. Анкета для учителів початкових класів закладів загальної середньої освіти

Ліцей _____

Клас, у якому працюєте _____ Стаж роботи _____

Шановні учителі початкових класів!

**Нам було б цікаво дізнатися Ваші думки щодо
формування інформаційної культури учнів початкових класів засобами
інформаційно-комунікаційних технологій**

1. Дайте визначення сутності поняття «інформаційна культура».
2. На Вашу думку, які складові інформаційної культури найбільш важливі для учнів початкових класів?
  - уміння шукати інформацію
  - уміння критично оцінювати інформацію
  - уміння правильно та безпечно використовувати інформацію
  - культура спілкування в цифровому середовищі
  - дотримання авторського права
  - інше (вкажіть) _____
3. Як Ви оцінюєте рівень сформованості інформаційної культури учнів початкових класів?
4. Як часто Ви використовуєте інформаційно-комунікаційні технології на уроках?
5. Які ІКТ-засоби Ви найчастіше застосовуєте? (можна обрати кілька варіантів)
  - інтерактивна дошка
  - мультимедійні презентації
  - електронні підручники та навчальні платформи
  - освітні ігри та тренажери

- інтернет-ресурси
  - інші (вказіть) _____
6. Які інформаційно-комунікаційні технології, на вашу думку, найбільш ефективні для формування інформаційної культури здобувачів початкової освіти?
7. Які форми організації навчання з використанням ІКТ Ви застосовуєте?
- фронтальна робота
  - групова робота
  - індивідуальна робота
  - проєктна діяльність
8. Які найбільші труднощі виникають у формуванні інформаційної культури молодших школярів?
- відсутність технічних засобів
  - недостатній рівень підготовки вчителів
  - низький рівень ІК-компетентності учнів
  - обмежений доступ до інтернету / ресурсів
  - інше (вказіть) _____
9. Які ресурси/умови, на Вашу думку, потрібні для ефективнішого формування інформаційної культури учнів?
10. Чи вважаєте Ви доцільним систематичне проведення тренінгів/курсів для вчителів щодо формування інформаційної культури учнів засобами ІКТ?

Дякуємо за відвертість та щирість!

Б. 2. Анкета***«Знаю і розумію інформацію»*****для учнів початкових класів на виявлення рівнів****сформованості інформаційної культури**

Ліцей _____ Клас _____ Вік _____

Дорогі здобувачі початкової освіти!**Просимо Вас відповісти на ряд нижче запропонованих запитань:****1. Що таке інформація?**

- а) Це все, що ми бачимо, чуємо, читаємо, дізнаємося.
- б) Це лише те, що написано в підручнику.
- в) Це тільки картинки.

2. З яких джерел людина може отримати інформацію?

- а) З книжок.
- б) Від друзів і вчителів.
- в) По телевізору чи з комп'ютера.
- г) Усі відповіді правильні.

3. Які бувають види інформації?

- а) Текстова, звукова, графічна (картинки).
- б) Лише текстова.
- в) Тільки цифри.

4. Уяви, що ти розповідаєш другу про свій день. Яку інформацію ти передаєш?

- а) Текстову (словами).
- б) Звукову (голосом).
- в) Графічну (малюнками).
- г) Усі відповіді правильні.

5. Як можна передати інформацію без слів?

- а) Малюнком.
- б) Жестами чи мімікою.
- в) Лише писати текст.

6. Який з перелічених предметів допомагає зберігати інформацію?

- а) Зошит.
- б) Флешка.
- в) Комп'ютер.
- г) Усі відповіді правильні.

7. Що треба робити, якщо в Інтернеті знайшов невідоме повідомлення чи посилання?

- а) Відразу відкрити.
- б) Показати дорослому.
- в) Скопіювати й надіслати друзям.

8. Чому інформація важлива для людини?

- а) Вона допомагає дізнаватися нове.
- б) Вона допомагає навчатися і спілкуватися.
- в) Вона потрібна, щоб орієнтуватися в житті.
- г) Усі відповіді правильні.

9. Які правила безпеки користування Інтернетом ти знаєш?**10. Якими мобільними додатками ти користуєшся?**

За кожну відповідь респондент отримував 1 або 0 балів, зокрема:

- високий рівень – 7-8 балів;
- середній рівень – 4-6 балів;
- низький рівень – 0-3 бали.

Дякуємо за відвертість та щирість!

Б. 3. Анкета**«Моя мотивація у світі інформації»**

**для учнів початкових класів на виявлення рівнів
сформованості інформаційної культури**

Ліцей _____ Клас _____ Вік _____

Дорогі здобувачі початкової освіти!

Просимо Вас відповісти на ряд нижче запропонованих запитань:

***Інструкція для учнів:** уважно прочитай кожне запитання та вибери відповідь, яка найбільше підходить тобі.*

1. Чи подобається тобі дізнаватися нову інформацію?
  - Так, дуже подобається
  - Інколи цікаво
  - Не дуже цікаво
2. Для чого ти найчастіше використовуєш комп'ютер, планшет чи телефон?
  - Щоб навчатися і знаходити нові знання
  - Щоб грати у ігри або дивитися мультфільми
  - Щоб спілкуватися з друзями
3. Як ти вважаєш, чи потрібні знання про інформацію у житті?
  - Так, це дуже важливо
  - Можливо, інколи
  - Ні, це не так важливо
4. Чи цікаво тобі працювати з різними джерелами інформації (книги, Інтернет, довідники)?
  - Так, завжди цікаво
  - Лише іноді
  - Зовсім не цікаво
5. Що для тебе найважливіше, коли ти знаходиш нову інформацію?

- Щоб вона допомогла мені у навчанні
  - Щоб було цікаво і весело
  - Мені це не дуже важливо
6. Як ти відчуваєшся, коли працюєш із новими знаннями чи технологіями?
- Мені це приносить задоволення
  - Іноді подобається, іноді ні
  - Це мені не подобається

Дякуємо за відвертість та щирість!

МЕТОДИЧНІ КАРТКИ ІГОР

Гра-квест «Цифровий детектив»

Мета: розвиток умінь пошуку та аналізу інформації.

Матеріали: смартфони/планшети, QR-коди, Google Forms.

Хід: учні сканують QR-коди, отримують завдання (вікторина, пошук фактів, складання пазла) і знаходять “ключове слово”, яке веде до розгадки.

Очікуваний результат: розвиток критичного мислення, командної взаємодії.

Гра «Полювання на факти»

Мета: навчити розрізняти правдиву й неправдиву інформацію.

Матеріали: набір тверджень, доступ до безпечних сайтів.

Хід: команди перевіряють факти онлайн, визначають, де правда, а де фейк.

Очікуваний результат: формування навичок фактчекінгу.

Гра «Мандрівка в інфопросторі»

Мета: формування вмінь працювати з мультимедійними ресурсами.

Матеріали: QR-коди, мобільні додатки для головоломок, інтерактивні відео.

Хід: учні проходять «станції» з різними завданнями.

Очікуваний результат: розвиток умінь орієнтуватися у цифровому середовищі.

Гра «Скарбниця знань»

Мета: навчити учнів знаходити й систематизувати цифрові ресурси.

Матеріали: Padlet / Jamboard.

Хід: кожна команда шукає матеріали за темою та розміщує їх у спільній віртуальній “скарбниці”.

Очікуваний результат: вміння структурувати знайдену інформацію.

Гра «Фото-полювання»

Мета: розвиток навичок використання камери як навчального інструмента.

Матеріали: смартфони.

Хід: учитель дає завдання знайти та сфотографувати об’єкти (наприклад, геометричні фігури у шкільному середовищі). Фото обговорюються у класі.

Очікуваний результат: формування умінь застосовувати гаджет для пізнання світу.

Гра «Кодова місія»

Мета: розвиток логічного мислення та цифрової грамотності.

Матеріали: онлайн-генератор QR-кодів.

Хід: учитель створює завдання у вигляді зашифрованих QR-кодів, учні сканують і виконують.

Очікуваний результат: уміння працювати з цифровими шифрами.

Гра «Мобільний репортер»

Мета: навчити учнів створювати прості інформаційні повідомлення.

Матеріали: смартфони з функцією запису відео.

Хід: учні в ролі “репортерів” знімають коротке відео (наприклад, про подію в школі). Потім обговорюють достовірність і повноту інформації.

Очікуваний результат: розвиток навичок створення та аналізу медіаконтенту.

Гра «Інфо-пазл»

Мета: навчити учнів працювати з цифровими освітніми ресурсами.

Матеріали: LearningApps або подібні онлайн-сервіси.

Хід: учитель готує інтерактивний пазл (текстовий або візуальний), який потрібно скласти на гаджетах.

Очікуваний результат: розвиток уваги, вміння систематизувати інформацію.

Ключові компетентності НУШ

1. Вільне володіння державною мовою
2. Здатність спілкуватися іноземними мовами
3. Математична компетентність
4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях
5. Інноваційність
6. Екологічна компетентність
7. Інформаційно-цифрова компетентність
8. Навчання впродовж життя
9. Громадянські та соціальні компетентності
10. Культурна компетентність
11. Підприємливість та фінансова грамотність
12. Здоров'язбережувальна компетентність

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА

метакомпетентність, що пронизує
і підтримує всі інші компетент-

Забезпечує
ефективний
доступ до
інформації

Формує вміння
пошуку, аналізу,
інтерпретації та
використання
знань

Розвиває
критичне
мислення
та етичне
ставлення до
інформації

Результати неформальної освіти

